

ΠΜΣ ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ
ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ, ΤΕΙ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ

**ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ
ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΩΣ**

ΑΛΕΞΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: ΣΙΟΥΓΛΕ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΒΟΛΟΣ, 2019

Υπεύθυνη δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στη διπλωματική εργασία. Επίσης έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η πτυχιακή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για τις απαιτήσεις του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στην Εφαρμοσμένη Οικονομική του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Βόλος, Μάρτιος, 2019.

Ευχαριστίες

Με την παρούσα διπλωματική εργασία ολοκληρώνονται οι σπουδές μου πάνω στο μεταπτυχιακό το οποίο ήθελα να κάνω. Θα ήθελα να ευχαριστήσω όσους στάθηκαν δίπλα μου και συνέβαλαν σε αυτή την εμπειρία η οποία μου έμαθε πολλά. Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερωσ την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κυρία Σιουγλέ Γεωργία για τη σημαντική συμβολή της και την κατανόηση που επέδειξε κατά την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας. Η αρωγή της ήταν πολύτιμη και χωρίς το ενδιαφέρον και τις γνώσεις της δεν θα ήταν δυνατή η ολοκλήρωσή της.

Θα ήθελα ακόμη να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για τη συμπαράσταση και την υπομονή τους όλο το χρονικό διάστημα παρακολούθησης του μεταπτυχιακού προγράμματος. Ειδικότερα, αφιερώνω αυτήν την εργασία στο υπέροχο πλάσμα που είναι μαζί μας εδώ και 7 μήνες περίπου, την κορούλα μας...

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1 Εισαγωγή.....	9
1.1. Χρήσιμα στοιχεία και ορισμοί.....	9
1.2. Σκοπός.....	11
1.3. Δομή εργασίας.....	11
Κεφάλαιο 2 Βιβλιογραφική Επισκόπηση.....	13
2.1. Αίτια φοροδιαφυγής.....	13
2.2. Συνέπειες φοροδιαφυγής.....	14
2.3. Θεωρίες και μοντέλα φοροδιαφυγής.....	16
2.4. Τρόποι αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής.....	22
2.5. Μελέτες περίπτωσης.....	26
Κεφάλαιο 3 Συζήτηση – Σχολιασμός.....	33
Κεφάλαιο 4 Συμπεράσματα και Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	58
Βιβλιογραφία.....	61

Λίστα Πινάκων

Πίνακας 3 1 Φορολογικά έσοδα ευρωπαϊκών χωρών 1997-2017.....	36
Πίνακας 3 2 Φορολογία επιχειρήσεων ευρωπαϊκών χωρών 1997 – 2017.....	37
Πίνακας 3 3 Φορολογία περιουσίας ευρωπαϊκών χωρών 1997 – 2017.....	39
Πίνακας 3 4 Φορολογία αγαθών και υπηρεσιών ευρωπαϊκών χωρών 1997 - 2017.....	40
Πίνακας 3 5 Στοιχεία φορολογίας στην Ελλάδα 1997- 2018.....	42
Πίνακας 3 6 Μακροχρόνιες επιδράσεις της αύξησης των φορολογικών εσόδων με και χωρίς παραοικονομία.....	52

Λίστα Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 3 1 Παραοικονομία και αυτοαπασχόληση.....	54
---	----

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη της φοροδιαφυγής ως φαινόμενο και των τρόπων με τους οποίους αντιμετωπίζεται από τα αναπτυγμένα κράτη τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική. Απώτερος στόχος είναι μέσα από τη μελέτη της βιβλιογραφίας και της αναγνώρισης των μεθόδων που έχουν αποτελεσματικότητα στην αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής να εντοπιστούν οι καταλληλότεροι τρόποι αντιμετώπισης του φαινομένου στην Ελλάδα

Μεθοδολογία

Χρησιμοποιήθηκαν ελληνόγλωσσες και ξενόγλωσσες βιβλιογραφικές και αρθρογραφικές πηγές από αξιόπιστα περιοδικά (journals) και βάσεις δεδομένων διαθέσιμες κατά πλειοψηφία ηλεκτρονικά. Για τους σκοπούς της έρευνας μελετήθηκαν μελέτες περίπτωσης που αφορούν τους τρόπους μέτρησης και αντιμετώπισης της διαφθοράς τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό και αντλήθηκαν και στατιστικά στοιχεία από τον ΟΟΣΑ και την Eurostat για διάφορες ευρωπαϊκές χώρες προκειμένου να γίνει κατανοητό το μέγεθος του προβλήματος και να καθοδηγηθεί ο συγγραφέας του παρόντος πονήματος σε μια πληθώρα προτάσεων αντιμετώπισης της διαφθοράς διεθνώς.

Συζήτηση

Μέσα από μελέτες περίπτωσης και διάφορες έρευνες από επίσημους φορείς (Τράπεζα της Ελλάδος, Ernst&Young) καταγράφηκαν οι σημαντικότεροι τρόποι αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής καθώς και οι διαδικασίες εφαρμογής τους σε ευρωπαϊκό και όχι μόνο πλαίσιο. Ακόμη, καταγράφηκαν σημαντικά στατιστικά στοιχεία για την Ελλάδα αλλά και άλλες ευρωπαϊκές χώρες για τη φορολογία εισοδήματος τόσο των φυσικών όσο και των νομικών προσώπων για να καταδειχθεί η σημασία αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας γενικότερα.

Συμπεράσματα

Τρόποι αντιμετώπισης του προβλήματος υπάρχουν τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο, αλλά και τόσο συντονισμένα σε συλλογικό επίπεδο όσο και σε ατομικό (στο πλαίσιο της χώρας). Το πρόβλημα στην Ελλάδα παραμένει ζωντανό και μακροχρόνιο. Για αυτό

απαιτούνται οργανωμένες και αποφασιστικές ενέργειες αντιμετώπισης του προβλήματος με την χρήση των κατάλληλων ανθρωπίνων πόρων αλλά και τη σωστή κατανομή τους, με γνώμονα κατά κύριο λόγο την μακροχρόνια εφαρμογή ενός προγράμματος καταπολέμησης της φοροδιαφυγής με τη συνδρομή διεθνών πρακτικών και τη βοήθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Λέξεις – κλειδιά: φοροδιαφυγή, τρόποι αντιμετώπισης φοροδιαφυγής, οικονομική απάτη

ABSTRACT

Purpose

The purpose of this paper is to study tax evasion as a phenomenon and how it is dealt with by developed countries in both Europe and America. The aim is to study the existing literature and identify the methods that are effective in tackling tax evasion to identify the most appropriate ways of dealing with the phenomenon in Greece.

Methodology

The literature review both in Greek and in English is searched. The sources are from reliable journals and databases which were downloaded. In the context of the present study, case studies were used as they handled the ways of measuring and addressing tax evasion in Greece and abroad. Statistical data were collected from OECD and Eurostat for various European countries in order to understand the magnitude of the problem and so as for the author of this thesis to be guided on a variety of proposals concerning tackling corruption on an international level.

Discussion

Through case studies and various queries by official bodies (i.e. Bank of Greece, Ernst & Young), the most important ways to tackle tax evasion as well as the procedures for implementing them in a European - and not only – framework were recorded. In addition, significant statistics have been recorded for Greece and other European countries on the income tax of persons and legal entities to demonstrate the importance of tackling tax evasion and the underground economy in general.

Conclusions

Ways of addressing the problem already exist both internationally and nationally, both coordinated collectively and individually (i.e. on a country level). The problem in Greece remains alive and long lasting. This requires organized and determined actions to tackle it through the use of appropriate human resources and their proper allocation, mainly on the long-term implementation of a tax evasion program with the contribution of international practices and the European Union' s assistance.

Key words: tax evasion, ways of dealing with tax evasion, financial fraud.

Κεφάλαιο 1 Εισαγωγή

1.1. Χρήσιμα στοιχεία και ορισμοί

Η φορολογία εξυπηρετεί την κοινωνική ευμάρεια. Συνήθως, όμως, υπάρχει αρκετή απόσταση από την πραγματική συγκέντρωση φόρων και τη δυνατή (Ayua, 1996). Η ιστορία έχει δείξει ότι ο φόρος αποτελεί σύμβολο της κρατικής εξουσίας, ενώ η φοροδιαφυγή δείκτη της πολιτικής αντίστασης (Braithwaite, 2003). Και αυτό γιατί η φοροδιαφυγή σχετίζεται σημαντικά με τη δυσαρέσκεια των πολιτών απέναντι στην κυβέρνηση, τις πολιτικές παρεμβάσεις στην οικονομία και την αδύναμη διακυβέρνηση (Hayoz & Hug, 2007). Σήμερα η εκτεταμένη φοροδιαφυγή παραμένει αιτία και δείκτης της πολιτικής αστάθειας (Mosley, 2007). Η φοροδιαφυγή υπονομεύει την χρηματοδότηση του κράτους και έτσι όποιος εκπληρώνει τις φορολογικές του υποχρεώσεις συνδέει τη νομιμότητα με την παροχή δημόσιων υπηρεσιών.

Οι άνθρωποι προσπαθούν να αποφύγουν την φορολογία τόσο με νόμιμους όσο και με παράνομους τρόπους και μεθόδους. Για παράδειγμα, νόμιμα προσπαθούν να καταλείμουν έσοδα, να καθυστερήσουν την πληρωμή των φόρων βελτιώνοντας τη ρευστότητά τους και με την χρήση φορολογικού αρμπιτράζ στο σύνολο του εισοδήματός τους που οδηγεί σε εναλλακτική μεταχείριση φορολογική (Alm, 2012a). Η φοροδιαφυγή, όμως, περιλαμβάνει κατά βάση παράνομες πράξεις προκειμένου οι πολίτες να μην εκπληρώσουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις. Κοινοί τρόποι φοροδιαφυγής είναι η δήλωση ψευδών εισοδημάτων (συνήθως χαμηλότερων από το πραγματικό) με υπερεκτίμηση εξόδων, απαλλαγές ή πιστώσεις και άλλες μέθοδοι (Alm, 2012a).

Η έκταση της φοροδιαφυγής παρέχει έναν καλό δείκτη της συγκριτικής ποιότητας της διακυβέρνησης (Silvani & Baer, 1997). Ενώ το μέγεθος και η δομή μιας οικονομίας επηρεάζουν σημαντικά τους τύπους και την απόδοση των φόρων που μπορούν να εισπραχθούν, η βασική αιτία αδυναμίας των φορολογικών συστημάτων σε πολλές χώρες δεν είναι τελικά η περιορισμένη οικονομία, η κακή φορολογική πολιτική ή διάφοροι περιορισμοί στις φορολογικές διοικήσεις (Stotsky & Wolde Mariam, 1997). Αντιθέτως, το πρόβλημα είναι ότι η φορολογία αντανακλά τις πολιτικές στάσεις απέναντι στο κράτος και τον τύπο του κράτους που χρηματοδοτείται από τη φορολογία.

Έχουν δοθεί διάφοροι ορισμοί τόσο για τη φοροδιαφυγή όσο και για την φοροαποφυγή. Η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή λαμβάνουν χώρα σε όλα τα κράτη του κόσμου. Σύμφωνα με τον Schneider (2007) η φοροδιαφυγή αφορά την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών που αποκρύπτονται από τις δημόσιες αρχές ώστε να αποφευχθεί η πληρωμή φόρων ή εισφορών κοινωνικής ασφάλισης και να μη συμμορφωθεί η επιχείρηση (ή το άτομο) σε ορισμένες διοικητικές διαδικασίες. Σύμφωνα με τον Tyagi (1982) η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή δεν περιορίζονται στα σύνορα ενός κράτους, αλλά αποτελούν παγκόσμιο φαινόμενο. Για παράδειγμα, στο Ηνωμένο Βασίλειο ήδη από το 1920 η βρετανική κυβέρνηση είχε δώσει έμφαση στην ύπαρξη φοροδιαφυγής (Olabisi, 2010). Σύμφωνα με τους Hanlon & Heitzman (2009), η φοροαποφυγή είναι η μείωση των προκαθορισμένων φόρων για κάθε δολάριο των κερδών προ φόρων ή των ταμειακών ροών.

Η φοροδιαφυγή σχετίζεται άμεσα με ζητήματα αποδοτικότητας. Τα χαμηλά φορολογικά έσοδα μπορεί τελικά να οδηγήσουν σε υψηλότερες φορολογικές επιβαρύνσεις για όσους πληρώνουν τους φόρους τους (Matsaganis & Flevotomou, 2010). Ακόμη, στο βαθμό που οι ευκαιρίες φοροδιαφυγής διαφέρουν ανάλογα με τον κλάδο και το επάγγελμα που ασκεί κανείς εντός του κλάδου (Frederiksen et al., 2005), η φοροδιαφυγή στρεβλώνει και τις αποφάσεις για την προσφορά εργασίας. Τα άτομα με παρόμοια εισοδήματα διαφέρουν ως προς την τάση και την ευκαιρία που έχουν να φοροδιαφύγουν. Ως εκ τούτου, η φοροδιαφυγή παραβιάζει τις έννοιες της ίσης μεταχείρισης και της δικαιοσύνης και υπονομεύει την ιδέα της αμοιβαιότητας η οποία βρίσκεται στο επίκεντρο της κοινωνικής σύμβασης μεταξύ φορολογούμενων και κράτους.

Σύμφωνα με μια άλλη άποψη η φοροδιαφυγή σχετίζεται και με την ευκαιριακή διοίκηση ή την εκτροπή πόρων (Desai & Dharmapala, 2009). Σύμφωνα με τους Desai & Dharmapala (2006), οι περίπλοκες συναλλαγές φοροδιαφυγής μπορούν να παράσχουν στην διοίκηση τα εργαλεία και τις δικαιολογίες για ευκαιριακές συμπεριφορές διαχείρισης όπως είναι η χειραγώγηση των κερδών και για δραστηριότητες εκτροπής πόρων. Στην έρευνά τους δείχνουν ότι τα ενισχυμένα κίνητρα για την επιβολή της δικαιοσύνης μειώνουν στην πραγματικότητα τη φοροδιαφυγή επιχειρήσεων που διαθέτουν ασθενή διακυβέρνηση λόγω της αντίληψης ότι η φοροδιαφυγή διευκολύνει τη διοίκηση. Οι Chen et al. (2010) διαπιστώνουν σε άλλη έρευνα ότι οι οικογενειακές επιχειρήσεις φοροδιαφεύγουν λιγότερο από άλλες επιχειρήσεις.

Στις μεγάλες επιχειρήσεις συνήθως τα διευθυντικά στελέχη αναλαμβάνουν δραστηριότητες φοροαποφυγής με μοναδικό σκοπό τη μείωση των υποχρεώσεων της φορολογίας των επιχειρήσεων (Kim et al., 2010). Από τη σκοπιά των επενδυτών, η φοροαποφυγή αυξάνει την

αξία και οι διαχειριστές θα πρέπει να παρακινούνται και να αποζημιώνονται για την ανάληψη τέτοιων δραστηριοτήτων. Για παράδειγμα, ο Phillips (2003) διαπίστωσε ότι η αποζημίωση των διευθυντικών στελεχών μετά τους φόρους μειώνει τον πραγματικό φορολογικό συντελεστή της εταιρίας. Επίσης, η περίπτωση της Επροναποτελεί παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο οι διαχειριστές συμμετέχοντες σε περίπλοκες διαδικασίες φοροδιαφυγής, μπόρεσαν να δημιουργήσουν κέρδη και να αποκρύψουν την πραγματική απόδοση της επιχείρησης (Kim et al., 2010).

Συνολικά, η φοροδιαφυγή είναι η σκόπιμη πρακτική που ακολουθεί κανείς για να μην αποκαλύπτει το πλήρες φορολογητέο εισόδημα στο κράτος και αποτελεί παράβαση της νομοθεσίας βάσει της οποίας ο υποκείμενος στον φόρο παραλείπει να καταβάλλει τον οφειλόμενο φόρο ή μειώνει τη φορολογική του υποχρέωση με τη δήλωση ψευδών ή αναληθών αξιώσεων (Soyode & Kajola, 2006). Από την άλλη, η φοροαποφυγή ορίζεται ως η ρύθμιση των φορολογικών υποθέσεων με την χρήση της φορολογικής νομοθεσίας και την αποφυγή των φορολογικών παγίδων με τέτοιο τρόπο ώστε τελικά ο υπόχρεος να πληρώνει λιγότερο φόρο από ό,τι θα έπρεπε φυσιολογικά να καταβληθεί (Olabisi, 2010). Πρόκειται ουσιαστικά για την κατάλληλη αξιοποίηση κάποιου φορολογικού κενού.

1.2. Σκοπός

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη της φοροδιαφυγής ως φαινόμενο και των τρόπων με τους οποίους αντιμετωπίζεται από τα αναπτυγμένα κράτη τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική. Απώτερος στόχος είναι μέσα από τη μελέτη της βιβλιογραφίας και της αναγνώρισης των μεθόδων που έχουν αποτελεσματικότητα στην αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής να εντοπιστούν οι καταλληλότεροι τρόποι αντιμετώπισης του φαινομένου στην Ελλάδα.

1.3. Δομή εργασίας

Στο πρώτο κεφάλαιο δίνονται ορισμένοι χρήσιμοι ορισμοί και έννοιες σχετικά με το επιλεγμένο θέμα της φοροδιαφυγής και των μεθόδων αντιμετώπισής της. Ακόμη, αναλύεται ο σκοπός και η δομή της εργασίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται βιβλιογραφική επισκόπηση. Πιο συγκεκριμένα, καταγράφονται με βάση τη σύγχρονη βιβλιογραφία τα αίτια που οδηγούν στη φοροδιαφυγή,

αλλά και τις συνέπειες που αυτή επιφέρει. Ακόμη, αναλύονται θεωρίες και μοντέλα φοροδιαφυγής, αλλά και τρόποι αντιμετώπισής της. Τέλος, αναφέρονται ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα ως μελέτες περίπτωσης.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται συζήτηση σχετικά με τους διαθέσιμους τρόπους και μεθόδους αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής διεθνώς και στην περίπτωση της Ελλάδας. Καταγράφονται ορισμένες διεθνείς πρακτικές, στατιστικά στοιχεία που αφορούν ευρωπαϊκές χώρες και την Ελλάδα καθώς επίσης και αποτελέσματα ερευνών όπως της Τράπεζας της Ελλάδος για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο καταγράφονται τα βασικά συμπεράσματα της εργασίας μαζί με κάποιες προτεινόμενες λύσεις και τρόπους αντιμετώπισης του προβλήματος της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα. Ακόμη, καταγράφονται οι περιορισμοί της διπλωματικής και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.

Κεφάλαιο 2 Βιβλιογραφική Επισκόπηση

2.1. Αίτια φοροδιαφυγής

Κάθε κράτος προσπαθεί να αναπτύξει στρατηγική αποφυγής τη φοροδιαφυγής. Για να συμβεί αυτό χρειάζεται να κατανοήσει κανείς τους λόγους για τους οποίους οι πολίτες και οι επιχειρήσεις αποφεύγουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις (Alm, 2012a). Επίσης, η φοροδιαφυγή δεν αποτελεί μια στατική αλλά μια δυναμική έννοια. Η αντιλαμβανόμενη δύναμη του κράτους στην επιβολή της φορολογίας μεταβάλλεται και επηρεάζει και τη φορολογική ηθική των πολιτών (Reuter, 2012).

Η φοροδιαφυγή και οι πιθανές παράνομες κεφαλαιακές ροές που προκύπτουν εξαιτίας της, ευδοκιμούν όταν υπάρχει έλλειψη πολιτικής βούλησης για την οικοδόμηση της νομιμότητας του κράτους η οποία είναι απαραίτητη για να καταστήσει αποτελεσματική τη φορολογική πολιτική και να επιφέρει την ανάπτυξη (Everest-Phillips, 2009). Η φορολογική συμμόρφωση δεν εξαρτάται αποκλειστικά από την ανάλυση του κόστους – οφέλους και του κινδύνου φοροδιαφυγής του φορολογουμένου (Alm & Martinez – Vazquez, 2003). Αντιθέτως, οι φορολογούμενοι φοροδιαφεύγουν και μετακινούν κεφάλαιο στο εξωτερικό όχι μόνο λόγω του δυνητικού οφέλους το οποίο υπερτερεί σε σχέση με τον αντιλαμβανόμενο κίνδυνο, αλλά επειδή πιστεύουν ότι το κράτος δε διαθέτει την απαιτούμενη ικανότητα και υπευθυνότητα διακυβέρνησης (Steinmo, 1993).

Οι DeBacker et al. (2012) εντόπισαν στην έρευνά τους ότι οι εταιρίες με ιδιοκτήτες από φερόμενες ως διεφθαρμένες χώρες είναι πιο πιθανό να προσπαθήσουν να φοροδιαφύγουν στις Η.Π.Α., όταν η επιχείρηση είναι πιο μικρού μεγέθους. Καθώς το μέγεθος της επιχείρησης αυξάνεται, η επιρροή της διαφθοράς μειώνεται.

Η Olabisi (2010) μελέτησε τις αιτίες και τα αποτελέσματα της φοροδιαφυγής στην Πολιτεία Λάγος και πιο συγκεκριμένα χρησιμοποίησε στην έρευνά της δείγμα 127 ατόμων για την ανάλυση του ατομικού εισοδήματος των φορολογουμένων στην πολιτεία. Εντόπισε ότι η φορολογική διοίκηση είναι πολύ αναποτελεσματική, ενώ δεν υπάρχει επάρκεια πληροφοριών για τους φορολογούμενους του κράτους και έτσι κάποιοι πολίτες είναι σε θέση να κρύψουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις. Διαπίστωσε ακόμη ότι υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ της φοροδιαφυγής και των κρατικών εσόδων μέσω του φορολογικού συντελεστή (Olabisi, 2010).

Η ευρεία φοροδιαφυγή υποδηλώνει έλλειψη φορολογικής προσπάθειας, γιατί οι πολίτες δεν αισθάνονται ότι τα συμφέροντά τους συμπίπτουν με εκείνα του κράτους (Reuter, 2012). Συχνά η φοροδιαφυγή προκύπτει από τη γενική ιδέα που έχουν οι πολίτες ότι οι περισσότεροι φοροδιαφεύγουν και αυτή η αντίληψη με τη σειρά της μειώνει την συμμόρφωση. Σε κράτη αλλά και πολιτείες όπως το Λάγος που αναφέρθηκε από την Olabisi (2010), αυτή η διευρυμένη αντίληψη πλήττει καίρια την οικονομία και τις προοπτικές ανάπτυξης.

Οι πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες οι οποίοι καθορίζουν την έκταση της φοροδιαφυγής σχετίζονται με τα εξής (Reuter, 2012):

- Τη δομή της οικονομίας που διαμορφώνει τις πιθανές πηγές δημοσίων εσόδων.
- Τη δομή του πολιτικού συστήματος δηλαδή, τους πολιτικούς κανόνες με τους οποίους οι πολιτικοί κερδίζουν και συγκρατούν την εξουσία που διαμορφώνει τον πολιτικό ανταγωνισμό και τα κίνητρα (Schneider, 2007).
- Το μονοπώλιο της κρατικής επιβολής του φόρου (North et al., 2007).
- Την αξιοπιστία της πολιτικής που επιβάλλεται διαχρονικά και διαμορφώνει τις αντιλήψεις των πολιτών για το φόρο ως επένδυση στη μελλοντική ευημερία και τη σταθερότητα του κράτους.
- Τη δυναμική επίδραση της συλλογικής δράσης των φορολογουμένων στη διαπραγμάτευση με την πολιτική ηγεσία.
- Το σκεπτικό των ηγετών να οικοδομήσουν τη μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη των κοινωνιών τους (Wa Wamwere, 2003).

2.2. Συνέπειες φοροδιαφυγής

Σύμφωνα με τον Duru (2009) όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα να μειώσουν το ποσό της φορολογίας τους εφόσον αυτό γίνεται με νόμιμο τρόπο. Δεν επιτρέπεται ωστόσο σε καμία περίπτωση η παράνομη φοροδιαφυγή να μην αντιμετωπίζεται σε κρατικό επίπεδο. Τα αποτελεσματικά κράτη απαιτούν αποτελεσματικά και δίκαια φορολογικά συστήματα. Η υιοθέτηση μιας στάσης μη παραβίασης της φορολογικής νομοθεσίας αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση οικοδόμησης του κράτους. Από την άλλη, η κακή διακυβέρνηση μπορεί να εκδηλωθεί μέσω ενός άδικου φορολογικού συστήματος που οδηγεί σε αχαλίνωτη φοροδιαφυγή (Everest-Phillips, 2009). Οι παγκόσμιοι ηγέτες του G8 στη σύνοδο τον Ιούνιο του 2009 αναγνώρισαν τις επιζήμιες επιπτώσεις της φοροδιαφυγής στις αναπτυσσόμενες χώρες (G-8 Leaders Declaration, 2009).

Η φοροδιαφυγή δεν αποτελεί φαινόμενο το οποίο επικρατεί μόνο στις υποανάπτυκτες, αλλά και στις αναπτυγμένες χώρες. Οι συνέπειες της φοροδιαφυγής είναι αρχικά καταστροφικές για το ίδιο το κράτος, καθώς συγκεντρώνει λιγότερα έσοδα και επηρεάζει την κρατική φορολογική πολιτική. Επιπλέον, μειώνει την ποιότητα των δημόσιων υπηρεσιών, καθώς το κράτος αναγκάζεται να προχωρήσει σε περικοπές προκειμένου να ανταπεξέλθει με βάση τα έσοδά του (Alm, 2012a).

Οι φορολογικές οντότητες μπορούν να αποφύγουν τη φορολόγηση εισοδήματος με την υποβολή δηλώσεων με ποσά μικρότερα από τα πραγματικά, με υπέρμετρες μειώσεις εσόδων, με απαλλαγές, με πιστώσεις και άλλους τρόπους. Εκτός από την απώλεια εσόδων η φοροδιαφυγή δημιουργεί ακόμη λανθασμένη κατανομή των πόρων, καθώς τα άτομα μεταβάλλουν τη συμπεριφορά τους προκειμένου να εξαπατήσουν όπως για παράδειγμα στις επιλογές που θα κάνουν στην εργασία, στις επενδύσεις που αναλαμβάνουν και σε άλλες περιπτώσεις (Alm, 2012b). Απαιτείται τα κράτη να δαπανούν πόρους για την ανίχνευση της φοροδιαφυγής, να εντοπίζουν το μέγεθός της και να τιμωρούν τους παραβάτες. Η φοροδιαφυγή προκαλεί εσφαλμένες κατανομές στην χρήση πόρων του κράτους. Όταν η φοροδιαφυγή είναι αυξημένη σε μια χώρα τότε το κράτος αναθέτει σε κρατικούς λειτουργούς του την εξομάλυνσή της δεσμεύοντας την εργασία τους σε αυτό το σκοπό έναντι κάποιου άλλου.

Επιπλέον, αλλάζει την διανομή του εισοδήματος στο σύνολο των πολιτών με απρόβλεπτους και τις περισσότερες φορές άδικο τρόπο (Alm, 2012a). Είναι σημαντικό να γνωρίζει κανείς ότι η φορολογία άρα και η φοροδιαφυγή δεν περιορίζει απλά το διαθέσιμο εισόδημα, αλλά επηρεάζει και αποφάσεις που αφορούν τη ζήτηση και την προσφορά εργασίας σε ένα κράτος, την κατανομή του διαθέσιμου εισοδήματος μεταξύ κατανάλωσης και αποταμίευσης, την κατανομή της κατανάλωσης μεταξύ διαφορετικών αγαθών και υπηρεσιών (Slemrod & Yitzhaki, 2002).

Επίσης, η φοροδιαφυγή δημιουργεί αισθήματα άδικης μεταχείρισης και ασέβειας προς τους νόμους. Επιπλέον, επηρεάζει την ακρίβεια των μακροοικονομικών στατιστικών. Τέλος, επηρεάζει και τα μακροοικονομικά χαρακτηριστικά ενός κράτους (Alm, 2012a). Ο υψηλός βαθμός φοροδιαφυγής μπορεί να έχει τεράστιες επιπτώσεις στους πόρους, επηρεάζει την αναδιανομή του πλούτου και την οικονομική ανάπτυξη, ενώ δημιουργεί προβλήματα στην πλειοψηφία των μακροοικονομικών δεικτών.

Οι Kim et al. (2010) καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η φοροδιαφυγή σχετίζεται θετικά με το μελλοντικό κίνδυνο για τις χρηματιστηριακές αποδόσεις της επιχείρησης και τον τρόπο με

τον οποίο οι δραστηριότητες φοροδιαφυγής διευκολύνουν την ευκαιριακή συμπεριφορά των διοικητικών στελεχών.

Όσον αφορά στην Ελλάδα, η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή είναι εκτεταμένες στην χώρα μας γεγονός που επιφέρει πολλές επιπτώσεις στην κοινωνία και τη διανομή του πλούτου. Οι Matsaganis & Flevotomou (2010) βρίσκουν ότι υπάρχει παραοικονομία στην Ελλάδα ειδικά για τους μη δηλωμένους εργαζόμενους που αγγίζει το 10% στο σύνολο των εταιριών για το 2008.

Οι Matsaganis & Flevotomou (2010) χρησιμοποίησαν δείγμα φορολογικών δηλώσεων για το διάστημα 2004-2005 και συνέκριναν τα φορολογικά εισοδήματα με εκείνα που καταγράφηκαν από τον προϋπολογισμό των νοικοκυριών για τις ίδιες χρονιές. Υπολόγισαν ότι γίνεται υπο-εκτέλεση εσόδων ύψους 10% με αποτέλεσμα οι φορολογικές εισπράξεις να εμφανίζονται μειωμένες κατά 26%. Καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι επιπτώσεις της φοροδιαφυγής είναι η υψηλότερη ανισότητα εισοδήματος και η φτώχεια όπως επίσης και η χαμηλή πρόοδος του συστήματος φορολογίας εισοδημάτων.

2.3. Θεωρίες και μοντέλα φοροδιαφυγής

Ο Alm (2012b) προσπάθησε να απαντήσει στα εξής τρία βασικά ερωτήματα του ζητήματος της φοροδιαφυγής:

- Πώς μετράμε το βαθμό της φοροδιαφυγής;
- Πώς εξηγείται η συμπεριφορά αυτή;
- Πώς μπορούμε να την ελέγξουμε;

Όσον αφορά τους τρόπους μέτρησης της φοροδιαφυγής επικρατούν κυρίως παραδοσιακές προσεγγίσεις (Alm, 2012b). Μια παραδοσιακή προσέγγιση είναι οι πραγματικοί επιτόπιοι έλεγχοι των ατομικών δηλώσεων. Το χρονικό διάστημα 1965-1988 το IRS διεξήγαγε ελέγχους σε τυχαίο δείγμα 50.000 φορολογούμενων για τρίχρονη διάρκεια κύκλου με το πρόγραμμα TCMF. Από αυτή την έρευνα προέκυψε το «πραγματικό» εισόδημα το οποίο επέτρεψε στο IRS να αποκτήσει μια εικόνα της φοροδιαφυγής πολύ κοντά στην πραγματική.

Σύμφωνα με τον Alm (2012b) μια άλλη άμεση προσέγγιση βασίζεται στις αποδείξεις μέσω έρευνας για τη συμπεριφορά των ατόμων απέναντι στη φοροδιαφυγή. Άλλες μέθοδοι λιγότερο άμεσες αναζητούν ίχνη συμπεριφοράς φοροδιαφυγής που παραμένουν σε δείκτες που μπορούν να προσδιοριστούν ώστε η μέτρηση της φοροδιαφυγής να είναι έμμεση.

Σύμφωνα με άλλη προσέγγιση εκτιμάται το χάσμα μεταξύ του εισοδήματος που δηλώνεται στις φορολογικές δηλώσεις και των δαπανών στους λογαριασμούς και στις δαπάνες των ατόμων ή των επιχειρήσεων.

Η συμπεριφορά της φοροδιαφυγής μπορεί να εξηγηθεί με διάφορες θεωρίες και μοντέλα. Η πρώτη συστηματική θεωρία για τη φοροδιαφυγή διαμορφώθηκε από τους Allingham & Sandmo (1972). Το μοντέλο πάνω στο οποίο βασίστηκαν είχε προταθεί ως το μοντέλο οικονομικών εγκλημάτων του Becker (1968) το οποίο εφάρμοσαν οι Allingham & Sandmo (1972) σε εμπειρική έρευνα. Σύμφωνα με αυτό κάθε λογικό άτομο επιδιώκει να μεγιστοποιήσει την χρησιμότητα της φοροδιαφυγής ζυγίζοντας τα πλεονεκτήματα μιας επιτυχούς εξαπάτησης έναντι των κινδύνων της τιμωρίας. Κάθε πολίτης τελικά πληρώνει τους φόρους του επειδή φοβάται ότι θα πιαστεί και θα τιμωρηθεί αν δεν το κάνει. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο η συμμόρφωση εξαρτάται από τα επίπεδα ελέγχου και το σύστημα ποινών.

Σύμφωνα με τους Allingham & Sandmo (1972), οι φορολογούμενοι επιλέγουν το βέλτιστο ύψος φοροδιαφυγής με βάση το μέγεθος και το είδος της ποινής σε περίπτωση που εντοπιστούν από τις κρατικές αρχές και το βαθμό αποφυγής του κινδύνου. Ο Frey (1997b) προτείνει ότι οι φορολογούμενοι πληρώνουν τους φόρους κυρίως λόγω εξωγενών κινήτρων όπως είναι ο φόβος των κυρώσεων σε περίπτωση διαφυγής, αλλά και λόγω εγγενών κινήτρων όπως είναι η επιθυμία τους να συνεισφέρουν στην προσφορά ενός δημόσιου αγαθού. Τα εγγενή κίνητρα διαμορφώνονται από πολιτιστικές κυρίως παραμέτρους όπως είναι οι προσωπικές αξίες του κάθε ατόμου, και από κοινωνικές προδιαγραφές.

Σύμφωνα με τον Slemrod (2003) όσοι εμπιστεύονται την κυβέρνηση δηλώνουν εισόδημα πιο κοντά στο πραγματικό τους. Οι πολίτες προσπαθούν με διάφορους τρόπους να μειώσουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις. Κάποιοι από αυτούς τους τρόπους είναι νόμιμοι, όπως για παράδειγμα ο διαχωρισμός των εισοδημάτων, η αναβολή φόρων και η χρήση της φορολογίας για εισοδήματα με διαφορετική φορολογική αντιμετώπιση. Η φοροδιαφυγή ωστόσο αναφέρεται και αφορά σε παράνομες και εκ προθέσεως πράξεις των πολιτών και των επιχειρήσεων με στόχο τη μείωση των οφειλόμενων από το νόμο φορολογικών υποχρεώσεων (Alm, 2012b).

Με βάση το κλασικό μοντέλο φοροδιαφυγής ένα άτομο το οποίο λαμβάνει ένα συγκεκριμένο ποσό I έχει να επιλέξει πόσο από αυτό το ποσό θα δηλώσει στην εφορία και πόσο όχι (Alm, 2012a). Πληρώνει φόρο για κάθε δολάριο εισοδήματος που δηλώνεται, ενώ δεν πληρώνει καθόλου φόρο για το εισόδημα που δε δηλώνει. Ωστόσο, υπάρχει κάποια πιθανότητα να ελεγχθεί από τις φορολογικές αρχές και εφόσον βρεθεί το υπόλοιπο μη δηλωμένο εισόδημα

θα πρέπει να πληρώσει ένα πρόστιμο f για κάθε δολάριο D που δε δηλώθηκε. Το εισόδημα επομένως I_c σε περίπτωση που βρεθεί η εξαπάτηση θα είναι :

$$I_c = I - tD - f[t(I-D)] \quad (2.1)$$

Αν δεν γίνει αντιληπτό το μη δηλωμένο εισόδημα τότε:

$$I_v = I - tD \quad (2.2)$$

Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο η συμμόρφωση στις φορολογικές υποχρεώσεις εξαρτάται από την επιβολή. Επιπλέον, γίνεται αντιληπτό ότι ένα άτομο πληρώνει τις φορολογικές του υποχρεώσεις μόνο για να μην έχει τις συνέπειες της μη δήλωσης, δηλαδή, για να μην τιμωρηθεί. Τα κράτη μπορούν να αυξήσουν την φορολογική συμμόρφωση των πολιτών τους με την αύξηση του ελέγχου και των ποινών που προκύπτουν από τη μη τήρησή της (Alm, 2012a).

Σε κάποια κράτη τα άτομα λαμβάνουν πίσω κάποια ελάφρυνση σε περίπτωση που εκπληρώνουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις και αυτό έχει θετική επίδραση στη συμμόρφωση, καθώς έχουν επιπλέον κίνητρο εκτός της πιθανής τιμωρίας. Το ιδανικό θα ήταν τα άτομα να κρίνουν ότι η αξία που λαμβάνουν από το κράτος επειδή εκπληρώνουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις είναι μεγαλύτερη σε σχέση με αυτή που θα λάμβαναν αποκρύπτοντας τα χρήματά τους (Alm, 2012a).

Η τυπική προσέγγιση των οικονομικών της εγκληματικότητας εξηγεί την εξαπάτηση που προκύπτει από τη σύγκριση μεταξύ του προσδοκώμενου οφέλους και του κόστους εξαπάτησης (Coricelli et al., 2010). Το κόστος όμως της εξαπάτησης περιορίζεται στις νομισματικές συνέπειες της ανίχνευσης και το κόστος της ίδιας της πράξης εξαπάτησης συνήθως παραμελείται. Στη βιβλιογραφία υπάρχουν έρευνες που υποδηλώνουν ότι αρκετός κόσμος συμμορφώνεται παρά το γεγονός ότι τα οφέλη από την εξαπάτηση ξεπερνούν το χρηματικό κόστος (Slemrod, 2007).

Τα άτομα μπορεί να αισθάνονται και συναισθήματα αναμονής κατά την αξιολόγηση του κινδύνου που σχετίζεται με την ψευδή δήλωση εισοδήματος και συναισθήματα αναμονής όταν προβλέπουν πόσο άσχημα θα αισθανθούν σε περίπτωση ελέγχου και της αντίστοιχης ποινής –τιμωρίας, αλλά και πόσο καλά θα αισθανθούν σε περίπτωση που τη γλιτώσουν (Loewenstein et al., 2001).

Οι Coricelli et al., (2010) διεξήγαγαν ένα πείραμα στο οποίο εντόπισαν ότι άτομα τα οποία παρουσιάζουν υψηλότερη προσδοκώμενη συναισθηματική διέγερση είναι πιο πιθανό να φοροδιαφεύγουν ή/και να φοροδιαφεύγουν περισσότερο. Η συναισθηματική διέγερση κατά

τη διάρκεια του ελέγχου αυξάνεται από την προοπτική πρόσθετων κερδών και την αποφυγή κάποιων ζημιών, καθώς και από χρηματικές και μη κυρώσεις. Αυτό σημαίνει ότι παρά το αυστηρό πιθανώς περιβάλλον είναι δυνατό να καταγραφούν τα συναισθήματα και ο φόβος του κοινωνικού στιγματισμού (Coricelli et al., 2010).

Σε περίπτωση που ο έλεγχος επισύρει δημοσιοποίηση των στοιχείων του ελεγχόμενου δημιουργεί περισσότερα συναισθήματα και λειτουργεί αποτρεπτικά για την εξαπάτηση. Οι άνθρωποι όμως δεν αισθάνονται άγχος μόνο εξαιτίας των προοπτικών επιβολής προστίμου εξαιτίας μιας απόφασης φοροδιαφυγής, αλλά και λόγω των ηθικών επιπτώσεων που συνδέονται με τον κίνδυνο της δημόσιας έκθεσης της συμπεριφοράς τους. Αυτό το εύρημα των Coricelli et al., (2010) είναι σημαντικό, καθώς συνεπάγεται ότι οι φορολογικές αρχές θα μπορούσαν να αυξήσουν την αποτελεσματικότητά τους αν αυξήσουν το συναισθηματικό κόστος της φοροδιαφυγής.

Ένα περιβάλλον στο οποίο δημοσιοποιείται η εξαπάτηση ευνοεί τη φορολογική συμμόρφωση σε σχέση με ένα περιβάλλον όπου η εξαπάτηση επισύρει μόνο χρηματικές ποινές (Coricelli et al., 2010). Η υψηλότερη συναισθηματική διέγερση συνδέεται θετικά τόσο με την πιθανότητα φοροδιαφυγής όσο και με την αποφυγή υποδηλώνοντας ότι η απόφαση αυτή δεν προκύπτει μόνο από την τυπική σύγκριση μεταξύ των χρηματικών ωφελειών και κόστους αποφυγής της φορολογίας. Τα άτομα τα οποία τελικά συμμορφώνονται είναι εκείνα τα οποία δεν εκδηλώνουν συναισθήματα από τη γνωστική διαδικασία της σύγκρισης οφέλους – κόστους και αποφασίζουν πιο γρήγορα από αυτούς που φοροδιαφεύγουν. Τα αποτελέσματα των Coricelli et al., (2010) δείχνουν ότι η ορθολογική λήψη αποφάσεων δεν πρέπει να αντιτίθεται στα συναισθήματα.

Η παραδοσιακή θεωρία αντιμετωπίζει την φοροδιαφυγή ως μια δραστηριότητα μεγιστοποίησης της αξίας η οποία μεταφέρει πλούτο από το κράτος στους μετόχους της επιχείρησης (Kim et al., 2010). Στο πλαίσιο της θεωρίας αντιπροσώπευσης (agency theory) πρόσφατες έρευνες υποστηρίζουν ότι οι δραστηριότητες φοροαποφυγής μπορούν να διευκολύνουν την διοικητική ευκαιριακή πρακτική όπως είναι η χειραγώγηση των κερδών (Chen et al., 2010).

Οι δραστηριότητες φοροαποφυγής μπορούν να δημιουργήσουν ευκαιρίες στα στελέχη μιας επιχείρησης να επιδιώκουν δραστηριότητες που αποσκοπούν στην απόκρυψη κακών ειδήσεων και την παραπλάνηση των επενδυτών (Desai & Dharmapala, 2006). Για παράδειγμα, σύνθετα φορολογικά καταφύγια όπως είναι το Project Steele της Enron επιτρέπουν στους διαχειριστές να παράγουν κέρδη αποτρέποντας παράλληλα τους επενδυτές από την πραγματική κατανόηση των πηγών των πόρων αυτών (Desai & Dharmapala, 2009).

Ακόμη, οι διαχειριστές είναι σε θέση να δικαιολογήσουν την αδιαφάνεια των συναλλαγών της φοροαποφυγής ισχυριζόμενοι ότι η πολυπλοκότητα και η παραμόρφωση είναι απαραίτητα στοιχεία προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος ανίχνευσης της φοροδιαφυγής από την υπηρεσία εσωτερικού εισοδήματος (Kim et al., 2010). Σε κάποιον βαθμό, αυτές οι δραστηριότητες αποφυγής προστατεύονται από τους ελέγχους των ελεγκτικών επιτροπών και των εξωτερικών ελεγκτών. Στο πλαίσιο μείωσης των φορολογικών υποχρεώσεων μιας επιχείρησης, οι διαχειριστές μπορούν να χειραγωγήσουν τα κέρδη και να αποκρύψουν αρνητικές πληροφορίες για συγκεκριμένες επιχειρήσεις με την χρήση τεχνολογιών φορολογικού σχεδιασμού (Kim et al., 2010).

Ακόμη, οι περίπλοκες και αδιαφανείς συναλλαγές φοροαποφυγής μπορούν και να αυξήσουν το περιθώριο για άλλα μέσα εκτροπής του φόρου και χειραγώγησης των κερδών. Για παράδειγμα, η πολυπλοκότητα των ρυθμίσεων φοροαποφυγής της Tyco διευκόλυνε την συγκέντρωση εξουσίας από τον τότε Διευθύνοντα Σύμβουλο Dennis Kozlowski και τον CFO Mark Swartz επιτρέποντάς τους να αποκρύψουν τις δραστηριότητες τους μέσω μη εξουσιοδοτημένων αποζημιώσεων, κατάχρηση εταιρικών πόρων για προσωπικούς σκοπούς και εμπορίας εμπιστευτικών πληροφοριών για παρατεταμένη χρονική περίοδο από το 1997 μέχρι το 2002 (Desai, 2005).

Το μοντέλο αποτροπής της φοροδιαφυγής που προτάθηκε από τους Allingham & Sandmo (1972) και αργότερα από τον Yitzhaki (1974) υποθέτει ότι οι λογικοί φορολογούμενοι αποφασίζουν πόσο θα φοροδιαφύγουν, τον οριακό φορολογικό συντελεστή, καθώς και την πιθανότητα να γίνουν αντιληπτοί και να χρειαστεί να τιμωρηθούν με κάποιο πρόστιμο. Εύλογα προκύπτει η σκέψη ότι οι μισθωτοί έχουν μεγαλύτερη δυσκολία να αποκρύψουν εισοδήματα σε σχέση με τους ελεύθερους επαγγελματίες (Slemrod & Yitzhaki, 2002). Στην Ιταλία, οι Fiorio & D'Amuri (2005) εκτιμούν ότι το ποσοστό μη δηλωμένων εισοδημάτων από αυτοαπασχολούμενους κινείται γύρω στο 27,7% σε αντίθεση με αυτό από τους μισθωτούς που είναι μόλις 1,9%.

Σύμφωνα με τη θεωρία, η τάση διαφυγής των φόρων εξαρτάται από την πηγή των εσόδων και όχι από το είδος του επαγγέλματος (Matsaganis & Flevotomou, 2010). Επικρατεί όμως η λογική ότι η πιθανότητα ανίχνευσης είναι χαμηλότερη για το εισόδημα που προέρχεται από την αυτοαπασχόληση σε σχέση με το εισόδημα ως μισθωτός καθώς ο τελευταίος δεν έχει πολλές αντίστοιχες ευκαιρίες απόκρυψης εισοδήματος.

Σύμφωνα με την Christian (1994) με γνώμονα το μέγεθος του πραγματικού εισοδήματος οι φορολογούμενοι υψηλότερων εισοδημάτων φοροδιαφεύγουν λιγότερο από αυτούς με χαμηλότερα εισοδήματα. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Slemrod (2007) το συμπέρασμα αυτό

μπορεί να αμφισβητηθεί, καθώς η έρευνα της Christian (1994) ταξινομεί ως χαμηλά φορολογούμενους όσους δήλωναν ζημίες, ενώ ταυτόχρονα δεν δίνει κάποια λύση για τα παράνομα φορολογικά καταφύγια και τη μη συμμόρφωση στις φορολογικές δηλώσεις των επιχειρήσεων.

Σύμφωνα με τη θεωρία συμπεριφοράς η έμφαση στα εγγενή κίνητρα είναι το κλειδί της κατανόησης της φοροδιαφυγής. Σύμφωνα με τον Frey (1997a) υπάρχει περισσότερη φορολογική συμμόρφωση από ό,τι ο απλός φόβος της τιμωρίας και τελικά η υπερβολική εξάρτηση από εξωγενείς παράγοντες (π.χ. αυξημένες ποινές) μπορεί να ξεπεράσει τα εγγενή κίνητρα.

Εμπειρικές προσεγγίσεις για την εκτίμηση του μεγέθους των φορολογικά μη νόμιμων δραστηριοτήτων βασίζονται συχνά στις σχέσεις μεταξύ των μακροοικονομικών δεικτών και μεγεθών. Παράδειγμα αποτελεί η μέθοδος ζήτησης για το νόμισμα (demand-for-currency) (Bhattacharyya, 1990), η μέθοδος των συναλλαγών (Feige, 1979), η μέθοδος κατανάλωσης της ηλεκτρικής ενέργειας (Lacko, 2000) και η μέθοδος πολλαπλών αιτιών και δεικτών (MIMIC) (Dell'Anno et al., 2007). Αυτές οι μέθοδοι που εξετάστηκαν εκτενώς από τους Schneider & Klinglmaier (2004) έχουν επικριθεί στη βιβλιογραφία, καθώς θεωρείται ότι οι εκτιμήσεις τους δεν είναι στέρρες και δε βασίζονται σε θεωρίες (Hanousek & Palda, 2006).

Ένας άλλος τρόπος εύρεσης της φοροδιαφυγής είναι εξετάζοντας την κατανάλωση αντί για το εισόδημα (Pissarides & Weber, 1989; Feldman & Slemrod, 2007). Σύμφωνα με αυτό το σκεπτικό, οι έρευνες κατανάλωσης των νοικοκυριών προσφέρουν πιο αξιόπιστες πληροφορίες και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για εύρεση του μεγέθους της φοροδιαφυγής.

Οι Hoopes et al. (2012) βρίσκουν ότι οι δημόσιες επιχειρήσεις των Η.Π.Α. αναλαμβάνουν λιγότερο επιθετικές φορολογικές θέσεις όταν η επιβολή του φόρου είναι αυστηρότερη. Οι εκτιμήσεις τους υποδηλώνουν ότι η αύξηση της πιθανότητας ενός ελέγχου IRS από 19% σε 37% αυξάνει τους πραγματικούς φορολογικούς συντελεστές κατά 2% κατά μέσο όρο που ισοδυναμεί σε 7% αύξηση των πραγματικών ταμειακών εσόδων για το κράτος.

Οι Hanlon et al. (2007) βρίσκουν ότι το 45% των εταιριών που συμμετείχαν στο δείγμα της έρευνάς τους και υπέστησαν έλεγχο δεν είχαν κάποιο φορολογικό ζήτημα, ενώ το 60% όσων είχαν κάποιο ζήτημα αποπλήρωσαν το ποσό της ποινής ή της διαφοράς λίγο αργότερα. Αυτό σημαίνει ότι οι έλεγχοι στις επιχειρήσεις πολλές φορές δεν έχουν μεγάλο κόστος για αυτές. Για αυτό χρειάζεται να εξεταστεί αν οι αυστηρότεροι έλεγχοι από την εφορία εξυπηρετούν στην διαχείριση της φοροδιαφυγής.

Οι επιχειρήσεις προσπαθούν να αποφύγουν τη φορολογία και να σχεδιάσουν τρόπους για την επίτευξη αυτού του στόχου καθώς αυτό ευνοεί τους μετόχους (Mills et al., 1998). Ωστόσο, σε

κάθε περίπτωση μια επιχείρηση εξετάζει και το κόστος που προκύπτει από την επιθετική στρατηγική φοροαποφυγής συμπεριλαμβανομένων των χρηματικών και μη κυρώσεων (Wilson, 2009).

Οι Alm et al. (1992) υποστηρίζουν ότι τα άτομα πληρώνουν περισσότερους φόρους από ό,τι ορίζει η θεωρία της χρησιμότητας. Υπάρχουν παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τη συμπεριφορά των πολιτών απέναντι στη φορολογία εισοδήματος. Αυτοί οι παράγοντες μπορεί να είναι ανεπίσημες ποινές (Violette, 1989) και θετικές στρατηγικές ή επίκληση στη συνείδηση των πολιτών (Slemrod et al., 2001). Ακόμη, υπάρχουν αρκετά άρθρα στη βιβλιογραφία που ασχολούνται με το ζήτημα των πληρωμών της φορολογίας από τους πολίτες και τα βαθύτερα αίτια αυτής της συμπεριφοράς.

Από τους πρώτους που εξέτασαν τα θετικά μέτρα αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής ήταν οι Falkinger & Walther (1991) οι οποίοι υποστήριξαν ότι ο συνδυασμός αποτρεπτικών μέτρων και χρηματικών ανταμοιβών βελτιώνει την ευημερία σε σχέση με ένα αμιγώς αποτρεπτικό σύστημα μείωσης της φοροδιαφυγής (Allingham & Sandmo, 1972). Ακόμη, υπάρχουν έρευνες που ασχολούνται με τις επιπτώσεις των ανταμοιβών σε σύγκριση με την τιμωρία σε επιχειρηματικά ζητήματα (Andreoni et al., 2003), ενώ άλλες εστίασαν στο πρόβλημα αυτό καθαυτό της φοροδιαφυγής.

Οι Alm et al. (1992) εξέτασαν την εφαρμογή διαφορετικών συστημάτων ανταμοιβής. Οι έντιμοι φορολογούμενοι θα μπορούσαν είτε να συμμετέχουν σε λαχειοφόρα αγορά είτε να λάβουν συγκεκριμένη κατ'αποκοπή ανταμοιβή. Το συμπέρασμά τους επιβεβαίωσε την αποτελεσματικότητα των θετικών κινήτρων για τη φορολογική συμμόρφωση των φορολογουμένων και ανέδειξε τη μέθοδο της λοταρίας ως πιο αποτελεσματική.

Όσον αφορά τους τρόπους ελέγχου και εντοπισμού της φοροδιαφυγής υπάρχουν πολλοί τόσο με βάση τις παραδοσιακές θεωρίες όσο και εναλλακτικοί τρόποι εντοπισμού της φοροδιαφυγής. Για παράδειγμα, οι Pissarides & Weber (1989) διαπίστωσαν ότι οι αυτοαπασχολούμενοι στη Μεγάλη Βρετανία δαπανούν μεγαλύτερο μερίδιο από το δηλωμένο εισόδημά τους σε τρόφιμα και το απέδωσαν σε μη δηλωμένο εισόδημα αντί στην υψηλότερη τάση κατανάλωσης σε τρόφιμα όπως ισχυρίζονται αργότερα για το ίδιο θέμα οι Lyssiotou et al. (2004). Πιο αναλυτικά, περιγράφονται στην επόμενη υποενότητα.

2.4. Τρόποι αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής

Ο αποτελεσματικός σχεδιασμός ενός φορολογικού συστήματος από μόνος του δεν επαρκεί. Σε γενικές γραμμές, η κυβέρνηση μπορεί να μειώσει τη φοροδιαφυγή παρέχοντας αγαθά που οι πολίτες επιθυμούν σε μεγαλύτερο βαθμό, πιο αποτελεσματικά ή καθιστώντας ακόμη πιο σαφές ότι οι φόροι είναι απαραίτητοι για την παροχή των κρατικών υπηρεσιών (Alm & Martinez- Vazquez, 2003).

Συνήθως, η φοροδιαφυγή αντιμετωπίζεται με αρνητικές κυρώσεις όπως τα πρόστιμα ή ακόμη και η φυλάκιση για όσους φοροδιαφεύγουν παρανόμως (Allingham & Sandmo, 1972). Για αυτό και πολλές φορές η επιτυχία τέτοιων μέτρων είναι αμφισβητήσιμη (Cristie & Holzner, 2006). Οι Allingham & Sandmo (1972) ανέπτυξαν ένα πρώτο μοντέλο ορθολογισμού μεγιστοποιώντας τη χρησιμότητα των φορολογουμένων που λαμβάνουν αποφάσεις υπό αβεβαιότητα. Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η αύξηση των παραμέτρων αποτροπής, όπως για παράδειγμα η αύξηση της πιθανότητας αντίχενυσης και η αύξηση του ύψους των ποινών σε τέτοια περίπτωση, οδηγούν σε αύξηση των πραγματικά δηλωθέντων εισοδημάτων. Ωστόσο, επικρίθηκε η έρευνά τους καθώς τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει δε συνάδουν με τα εμπειρικά στοιχεία που αφορούν τη συμμόρφωση στη φορολογία εισοδήματος.

Ο Bergman (2009) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα μέτρια αποτελέσματα στα κράτη που τηρούν το νόμο παράγουν καλύτερα αποτελέσματα από ό,τι μια καλή διοίκηση σε ένα κράτος που χαρακτηρίζεται από τη φοροδιαφυγή. Η αντιμετώπιση των παράνομων κεφαλαιακών ροών δεν απαιτεί απλώς αυστηρότερη εφαρμογή της φορολογικής πολιτικής και της φορολογικής διοίκησης, αλλά μετατροπή της στάσης των πολιτών απέναντι στους πολιτικούς θεσμούς που διαμορφώνουν το πλαίσιο της διακυβέρνησης. Αυτό συντίθεται από τα εξής (Reuter, 2012):

- Τον πολιτικό διακανονισμό: Διαμορφώνει την φορολογική ηθική ως έκφραση των κοινωνικών τάξεων, του συλλογικού συμφέροντος και της πολιτικής δέσμευσης για βελτίωση των θεσμών (Andreoni et al., 1998).
- Τη γενική ποιότητα της διακυβέρνησης.
- Τη δυνατότητα διοικητικής διαχείρισης των φόρων.

Σύμφωνα με τους Besley & Persson (2013) υπάρχουν τρεις καθοριστικοί παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης:

- η τεχνολογία εφαρμογής της,
- τα πολιτικά κίνητρα και

- τα πολιτιστικά πρότυπα.

Οι πιο συχνοί τρόποι αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής είναι η εντατικοποίηση των ελέγχων που διεξάγονται από τις φορολογικές αρχές και οι έρευνες που διεξάγουν οι ερευνητές πάνω σε μακροοικονομικά και μικροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας και από τις οποίες μπορούν να προκύψουν ποσά υπολογισμού της φοροδιαφυγής (Slemrod & Weber, 2012). Και οι δύο τρόποι μπορούν να εξετάσουν ένα τυχαίο δείγμα ανθρώπων και να παράγουν μια εκτίμηση σχετικά με τη μη συμμόρφωση ανά άτομο. Ωστόσο, η εντατικοποίηση των ελέγχων συνεπάγεται μεγάλα κόστη για το κράτος.

Η Christians (2014) υποστήριξε ότι η ηθική μπορεί να λειτουργήσει ως ένα μέτρο καταπολέμησης της φοροδιαφυγής. Υποστηρίζει την εναλλακτική η συμπεριφορά των φορολογουμένων να διέπεται από το νόμο και όχι από την κοινωνική κύρωση και κατακραυγή. Αυτή η μέθοδος ισχυρίζεται ότι έχει καλύτερες πιθανότητες να οδηγήσει τη φορολογική πολιτική σε μεγαλύτερη συνοχή μακροπρόθεσμα. Αυτή η άποψη φυσικά δε σημαίνει ότι το κοινό δεν πρέπει να συμμετέχει στον πολιτικό λόγο. Αντιθέτως, το κοινό είναι το πιο κατάλληλο να ζητά απόλυτη διαφάνεια στη διακυβέρνηση λειτουργώντας ως ελεγκτικός μηχανισμός και διευθετώντας τα προβλήματα φορολογικής πολιτικής (Christians, 2014).

Ένας τρόπος εύρεσης του πραγματικού εισοδήματος είναι η χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας (Lacko, 2000). Η χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας από τις επιχειρήσεις αποτελεί ένδειξη του μεγέθους παραγωγής τους. Ακόμη, τα χρήματα (μετρητά) αποτελούν ένδειξη φοροδιαφυγής. Ο Feige (1990) εκτιμά το μέγεθος της παραοικονομίας υποθέτοντας ότι το μεγαλύτερο μέρος της μη δηλωμένης δραστηριότητας πραγματοποιείται με μετρητά, ενώ υπάρχει και ένα έτος «βάσης» κατά το οποίο δεν υπήρχε φοροδιαφυγή.

Η πιο σύνθετη εμπειρική προσέγγιση για τη μέτρηση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής χρησιμοποιεί πληροφορίες για τα ίχνη του πραγματικού εισοδήματος, τα ίχνη της μη συμμόρφωσης και εκτιμήσεις. Αυτή η προσέγγιση είναι γνωστή ως MIMIC (multiple indicators – multiple causes), καθώς λαμβάνει υπόψη πολλαπλούς δείκτες και πολλαπλές αιτίες, αναπτύχθηκε από τον Zellner (1970) και εφαρμόστηκε πρώτη φορά από τους Frey & Weck-Hanneman (1984).

Οι Bazart & Pickhardt (2009) εξέτασαν την επίδραση θετικών ανταμοιβών στην συμπεριφορά φοροδιαφυγής με τη χρήση ατομικών κερδών από λαχειοφόρες αγορές για όσους συμμορφώνονται στις φορολογικές υποχρεώσεις. Διαπίστωσαν ότι οι θετικές

ανταμοιβές οδηγούν σε σημαντικά υψηλότερο ποσοστό φορολογικής συμμόρφωσης. Ακόμη, διαπίστωσαν ότι οι άντρες φοροδιαφεύγουν σε μεγαλύτερο βαθμό από τις γυναίκες.

Τα κίνητρα των κρατικών υπαλλήλων για την επιβολή είσπραξης των φόρων αποτελούν εξίσου καθοριστικό παράγοντα του επιπέδου συμμόρφωσης. Οι Casaburi & Troiano (2016) μελέτησαν την εφαρμογή του προγράμματος Ghost Buildings που αφορούσε μια πολιτική καταπολέμησης της φοροδιαφυγής στην Ιταλία με καινοτόμες τεχνολογίες παρακολούθησης ώστε να εντοπιστούν κτήρια κρυμμένα από τις φορολογικές αρχές. Το πρόγραμμα προσκόμισε τόσο οικονομικά όσο και μη οφέλη για όσους δεν φοροδιαφεύγουν και μια αύξηση στις δαπάνες της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Η ικανότητα του κράτους να επιβάλλει αποτελεσματικά την είσπραξη των φόρων αποτελεί ένα από τα θεμελιώδη στοιχεία της κυβερνητικής ικανότητας και αποτελεί ως εκ τούτου κινητήρια δύναμη οικονομικής ανάπτυξης. Η φοροδιαφυγή δημιουργεί σημαντικές απώλειες και στρεβλώσεις στα δημόσια έσοδα (Slemrod, 2007).

Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη με πρωτοβουλία της Τράπεζας της Ιταλίας διαπιστώθηκε ότι το 76% των συμμετεχόντων πιστεύει ότι η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής πρέπει να συγκαταλέγεται στις άμεσες προτεραιότητες της ιταλικής δημόσιας πολιτικής (Cannari & D'Alessio, 2007).

Στις αρχές της δεκαετίας του 2000 το IRS στην Αμερική εφάρμοσε δύο σημαντικά μέτρα αντιμετώπισης της εταιρικής φοροδιαφυγής: το νόμο Sarbanes – Oxley το 2002 και την εισαγωγή του χρονοδιαγράμματος M-3 το 2004. Ο νόμος Sarbanes – Oxley αύξησε τις ποινές για τη μη συμμόρφωση στις φορολογικές υποχρεώσεις των εταιριών και έθεσε ως συνυπεύθυνο τον Διευθύνοντα Σύμβουλο της εταιρίας για τη φορολογική δήλωσή της. Η προσθήκη του χρονοδιαγράμματος M-3 απαιτεί από την επιχείρηση να αναφέρει περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τις διαφορές λογιστικού φόρου. Αυτοί οι νέοι τότε κανονισμοί επηρέασαν τα μεγέθη της φοροδιαφυγής είτε εξαιτίας των αυξημένων κυρώσεων στην πρώτη περίπτωση είτε λόγω αυξημένης πιθανότητας ανίχνευσης και εντοπισμού στην δεύτερη περίπτωση.

Το 1960 διεξήχθη μια μελέτη από τις φορολογικές αρχές των Η.Π.Α. και συγκεκριμένα την Υπηρεσία Εσωτερικού Εισοδήματος (IRS). Αυτή όπως και άλλες αντίστοιχες μελέτες χρησιμοποιούνται για να βελτιωθεί η διαδικασία επιλογής των αποδόσεων για λειτουργικούς ελέγχους. Οι έρευνες των φορολογουμένων είναι ένας άλλος τρόπος απόκτησης δεδομένων για τη φοροδιαφυγή και υπάρχουν αρκετοί μέθοδοι ανίχνευσης των ψευδών απαντήσεων των ερωτηθέντων οδηγώντας σε αρκετά αξιόπιστα αποτελέσματα (Slemrod & Weber, 2012).

Οι Casaburi & Troiano (2016) ισχυρίζονται ότι σύγχρονες παρεμβάσεις που βελτιώνουν την τεχνολογία της επιβολής φόρων όπως οι αναφορές τρίτων, η διασταύρωση στοιχείων ή καλύτεροι αλγόριθμοι ελέγχου, μπορούν να μειώσουν σημαντικά τη φοροδιαφυγή. Απαιτούνται όμως και πολιτικά κίνητρα υιοθέτησης τέτοιων μεθόδων εξάλειψης της φοροδιαφυγής.

2.5. Μελέτες περίπτωσης

Τα άτομα συχνά αντιδρούν διαφορετικά απέναντι στα πιθανά οφέλη σε σχέση με τις πιθανές απώλειες όταν πρόκειται για τη φοροδιαφυγή. Στις Η.Π.Α. το πρόγραμμα TCMP για τη μέτρηση της φορολογικής συμμόρφωσης των πολιτών διεξήγαγε λεπτομερείς ελέγχους το χρονικό διάστημα 1965-1988 σε τυχαίο δείγμα 50.000 ατόμων ανά τρία έτη (Alm, 2012a). Αυτοί οι έλεγχοι συνέβαλαν στη δημιουργία μιας πρόβλεψης για το πραγματικό εισόδημα των ατόμων η οποία επέτρεψε τη μέτρηση της μέσης φοροδιαφυγής και επέτρεψε και στους ερευνητές να μελετήσουν το αντίκτυπο των αλλαγών πολιτικής στη φορολογική συμμόρφωση. Περιορισμός αυτής της προσπάθειας είναι το γεγονός ότι μπορεί να μη βρέθηκαν όλες οι περιπτώσεις εξαπάτησης, να έγιναν λάθη και να μην έγιναν προσαρμογές (Alm, 2012a). Σήμερα το TCMP αντικαθίσταται στις Η.Π.Α. από το NRP, το Εθνικό Πρόγραμμα Ερευνών το οποίο εξέτασε για το 2001 46.000 τυχαίες φορολογικές δηλώσεις και αντίστοιχες επιστροφές φόρων πολιτών και χρησιμοποιεί τα αποτελέσματα που προέκυψαν (Alm, 2012a).

Σύμφωνα με τους Torgler & Valev (2010) οι γυναίκες εκδηλώνουν μεγαλύτερη προθυμία για φορολογική συμμόρφωση σε σχέση με τους άντρες. Εξέτασαν οχτώ ευρωπαϊκές χώρες της Δυτικής Ευρώπης για την περίοδο 1981-1991 ώστε να εντοπιστεί ο βαθμός στον οποίο οι πολίτες αντιλαμβάνονται τη διαφθορά και την φοροδιαφυγή ως δικαιολογημένη. Αυτό το αποτέλεσμα μπορεί να εφαρμοστεί για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής με την αύξηση του αριθμού των γυναικών στη δημόσια διοίκηση και σε διοικητικές θέσεις οργανισμών και φορέων ώστε να μειωθεί η διαφθορά στην κοινωνία.

Το 2007 η ιταλική κυβέρνηση έθεσε σε εφαρμογή πρόγραμμα εντοπισμού κτηρίων – φαντασμάτων τα οποία δεν συμπεριλαμβάνονταν στο κτηματολόγιο κι έτσι δε φορολογούνταν (Casaburi & Troiano, 2016). Για την εκπλήρωση αυτού του προγράμματος χρησιμοποιήθηκαν αεροφωτογραφίες και ψηφιακοί χάρτες κτηματολογίου. Η παρέμβαση αυτή του κράτους εντόπισε πάνω από δύο εκατομμύρια αγροτεμάχια με κτήρια. Οι αρμόδιες

υπηρεσίες καταχώρησαν τα κτήρια αυτά και επέβαλαν την καταβολή των καθυστερημένων τοπικών φόρων.

Το πρόγραμμα αυτό είχε ως αποτέλεσμα ένας πολύ μεγάλος αριθμός κτηρίων να καταγραφεί στο κτηματολόγιο με επακόλουθη την αύξηση των εσόδων κατά 472 εκατομμύρια ευρώ για το 2011 (Casaburi & Troiano, 2016). Σύμφωνα με τα στοιχεία η αύξηση της επιβολής είχε καλύτερα αποτελέσματα σε πόλεις που εμφάνισαν μεγαλύτερη φοροδιαφυγή.

Οι Kedir et al. (2011) στην έρευνά τους εξετάζουν την μερικώς παράνομη εργασία από νόμιμες επιχειρήσεις. Ουσιαστικά εξετάζουν περιπτώσεις όπου εργαζόμενοι εταιριών λαμβάνουν έναν επίσημο μισθό που δηλώνεται στο κράτος για σκοπούς φορολογίας και κοινωνικής ασφάλισης, αλλά ταυτόχρονα υπάρχει και ένας ανεπίσημος μισθός ο οποίος δεν είναι δηλωμένος (Williams, 2009). Στη βιβλιογραφία υπάρχουν μελέτες σε μικρή κλίμακα και εμβέλεια σχετικά με αυτή την παράνομη πρακτική. Ωστόσο, υπάρχει ακόμη μεγάλο περιθώριο για διερεύνηση του θέματος και απαιτείται περαιτέρω μελέτη σχετικά με το κατά πόσο η παραβίαση των αρχών πληρωμής εργασίας από νόμιμες επιχειρήσεις είναι μια διαδεδομένη πρακτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή αποτελεί ένα φαινόμενο μικρής έκτασης.

Η μη δηλωμένη εργασία έχει μελετηθεί σε μεγάλο βαθμό στην περιοχή της Ευρώπης (Schneider, 2008; Round & Williams, 2008). Στη βιβλιογραφία η δήλωση μικρότερου κόστους εργασίας ενός εργαζομένου είναι γνωστή με την ορολογία “envelope wages” η οποία θυμίζει το γνωστό «φακελάκι» σε ελληνική αντιστοιχία και απόδοση. Η μη δηλωμένη εργασία αυτής της μορφής δεν έχει μελετηθεί σε μεγάλη έκταση κυρίως γιατί οι ερευνητές ασχολούνται με θέσεις εργασίας οι οποίες είτε δηλώνονται είτε δε δηλώνονται. Οι δηλωμένες θέσεις εργασίας είναι πιο εύκολα διακριτές από τις μη δηλωμένες. Επιπλέον, αυτού του είδους η φοροδιαφυγή είναι πολύ πιο δύσκολη στην εύρεσή της. Ωστόσο, υπάρχουν αναφορές που αφορούν καθεστώς απασχόλησης σε νόμιμες επιχειρήσεις οι οποίες πληρώνουν τους δηλωμένους εργαζόμενους τους και δεύτερο ουσιαστικά μισθό, αδήλωτο στην εφορία (Williams, 2007). Αυτό συνήθως συμβαίνει από εργοδότες οι οποίοι επιθυμούν να αποφύγουν την πληρωμή μεγαλύτερη ασφαλιστικών καλύψεων για τους εργαζόμενους και έχουν μεγαλύτερες φορολογικές οφειλές. Ταυτόχρονα, ένα άλλο κίνητρο που έχουν αφορά τις μικρότερες αποζημιώσεις που καλούνται να πληρώσουν σε περίπτωση απόλυσης (Roundetal., 2008).

Οι περισσότερες έρευνες που απασχολούνται με το συγκεκριμένο θέμα είναι μικρής εμβέλειας ποιοτικού χαρακτήρα και μετρικών και αφορούν χώρες όπως η Λετονία (OECD, 2003), η Λιθουανία (Woolfson, 2007), η Ρωσία (Williams&Round, 2007), η Ρουμανία (Neef, 2002) και η Ουκρανία (Williams, 2007). Αυτές οι έρευνες όμως έχουν αρκετούς

περιορισμούς που δεν επιτρέπουν τη γενίκευση συμπερασμάτων αλλά ούτε και την κατάληξη σε ασφαλές και αξιόπιστο συμπέρασμα. Ασφαλώς, ενισχύουν προς τη σωστή κατεύθυνση την έρευνα πάνω στο θέμα.

Η έρευνα των Kedir et al. (2011) ασχολήθηκε με το εισόδημα του εργαζόμενου που δεν έχει δηλωθεί στις φορολογικές αρχές. Υπέθεσαν ότι ο εργαζόμενος και η επιχείρηση έχουν έμμεση καμπύλη χρησιμότητας με το εισόδημα να είναι η μόνη παράμετρος ($U(W)$). Το εισόδημα (W) αποτελεί εξωγενή μεταβλητή και είναι γνωστό μόνο στον εργαζόμενο και όχι στις φορολογικές αρχές. Ένας σταθερός φορολογικός συντελεστής (θ) επιβάλλεται στο δηλωμένο εισόδημα X . Έτσι, ο δηλωμένος μισθός δίνεται από τη σχέση $y_e = (W - X)$. Σε περίπτωση που εντοπιστεί η παρανομία με πιθανότητα p ο εργαζόμενος πληρώνει κάποιο πρόστιμο επί του y_e με την τιμή του π ($\pi < \theta$). Αυτή η ανισότητα αφορά ουσιαστικά και την αιτία πίσω από τη δράση του εργοδότη και αφορά τη σύγκριση του κόστους απόκτησης του πλεονεκτήματος της φοροδιαφυγής. Ο φοροφυγιάς επιλέγει το X ώστε να μεγιστοποιήσει την ακόλουθη προσδοκώμενη χρησιμότητα:

$$E(U) = (1-p) U(W-\theta X) + pU(W-\theta X - \pi(W-X)) \quad (2.3)$$

Η κοιλότητα της συνάρτησης χρησιμότητας εγγυάται την ικανοποίηση της δεύτερης τάξης για το μέγιστο. Με βάση την υπόθεση κανονικής κατανομής υιοθετήθηκε probit προσέγγιση για τον προσδιορισμό των παραγόντων που επηρεάζουν σημαντικά την πιθανότητα φοροδιαφυγής, ενώ χρησιμοποιείται ένα μοντέλο με παλινδρόμηση διαστημάτων για να εξεταστούν οι καθοριστικοί παράγοντες του ποσού των παράνομων μισθών.

Η ανάλυση που κάνουν αφορά ένα ευρύ φάσμα δεδομένων από το Ευρωβαρόμετρο που συλλέχθηκε το 2007 από άτομα που εργάζονται σε 27 ευρωπαϊκές χώρες βάσει 27 χιλιάδων συνεντεύξεων. Οι άντρες και γυναίκες ηλικίας 25-54 ετών είναι πιο πιθανό να λαμβάνουν υψηλότερη ωριαία αμοιβή για αδήλωτη δραστηριότητα, γεγονός που υποδηλώνει την ύπαρξη διακρίσεων λόγω φύλου και ηλικίας όσον αφορά την αμοιβή. Οι εργαζόμενοι που προέρχονται από φτωχότερα νοικοκυριά και από γεωγραφικές τοποθεσίες της ανατολικής, νότιας και κεντρικής Ευρώπης είναι πιο πιθανό να πληρώνουν χαμηλότερες ωριαίες αμοιβές. Οι παράνομοι εργαζόμενοι είναι πιο πιθανό να επιτύχουν υψηλότερους μισθούς στις σκανδιναβικές χώρες σε σχέση με την ηπειρωτική Ευρώπη και το Ηνωμένο Βασίλειο. Οι ωριαίοι επίσημοι μισθοί είναι υψηλότεροι σε τομείς όπως οι κατασκευές και οι προσωπικές υπηρεσίες κυρίως λόγω της φύσης των εργασιών και των κινδύνων που συνδέονται με ορισμένες δραστηριότητες.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα η ηλικία σχετίζεται με την ύπαρξη αδήλωτου μισθού. Όσοι ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 40-54 και στην ομάδα 25-39 λαμβάνουν υψηλότερους ωριαίους μισθούς. Οι εργαζόμενοι στον κλάδο των ξενοδοχείων, των προσωπικών υπηρεσιών και των κατασκευών λαμβάνουν υψηλότερους ωριαίους μισθούς. Το μέγεθος της επιχείρησης επίσης επηρεάζει σημαντικά την τάση για λήψη αδήλωτων μισθών αλλά όχι το ποσό του ωριαίου μισθού που καταβάλλεται. Τα άτομα με επίσημο εισόδημα εργασίας κάτω των €500 είναι πιο πιθανό να συμμετέχουν σε αδήλωτους μισθούς.

Τα άτομα όμως που αναφέρουν τέτοια δραστηριότητα είναι πολύ λιγότερα από αυτά που πραγματικά την ασκούν. Μεμονωμένα χαρακτηριστικά όπως η ηλικία και το φύλο, το εισόδημα του νοικοκυριού, η γεωγραφία και ο τομέας απασχόλησης, ο τύπος εργασίας και το μέγεθος της επιχείρησης αναγνωρίζονται ως σημαντικοί παράγοντες πιθανότητας συμμετοχής και λήψης υψηλότερων ωριαίων μισθών.

Σε μια άλλη έρευνα, οι Alake & Olatunji (2018) μελέτησαν τη θετική ή μη επίδραση της ηλεκτρονικής φορολόγησης στη μείωση της φοροδιαφυγής στη Νιγηρία. Η χρονική περίοδος μελέτης ήταν το διάστημα 2004-2011 ένα χρονικό διάστημα επαρκές ώστε να καταδειχθεί οποιαδήποτε διαφορά μετά την ηλεκτρονική δήλωση φορολογίας και συλλογής φόρων. Στην Ελλάδα ωστόσο η ηλεκτρονική δήλωση δεν αποτελεί νέα κατάσταση ή διαδικασία.

Στη Νιγηρία τα ομοσπονδιακά και κρατικά συμβούλια που ασχολούνται με τα έσοδα του κράτους είναι υπεύθυνα για τη συνολική διαχείριση των φόρων τόσο σε ομοσπονδιακό όσο και σε κρατικό επίπεδο. Στόχος τους είναι η διασφάλιση της αποτελεσματικής και βέλτιστης είσπραξης φόρων και κυρώσεων που οφείλονται στη κυβέρνηση. Νωρίτερα η διαφθορά ήταν διαδεδομένη, αλλά αυτή η κατάσταση βελτιώθηκε με το αυτοματοποιημένο σύστημα συλλογής που εφάρμοσαν οι τράπεζες. Το ηλεκτρονικό σύστημα εξοικονομούσε χρόνο και χρήματα στους φορολογούμενους ενώ επιπλέον προωθούσε τη διαφάνεια.

Σε γενικές γραμμές, το ηλεκτρονικό σύστημα επιτρέπει στον φορολογούμενο την πληρωμή σε οποιαδήποτε από τις συμμετέχουσες τράπεζες για όλους τους τύπους των φόρων. Ακόμη, ενισχύει τις διοικητικές δραστηριότητες μέσω διαδικτύου καθώς δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες να το χρησιμοποιήσουν για την καταχώρηση και καταβολή των φόρων. Με αυτόν τον τρόπο βελτιώνεται το επίπεδο των φορολογικών υπηρεσιών ενώ παράλληλα απλοποιείται η φορολογική διοίκηση και η επεξεργασία των φορολογικών στοιχείων. Με την εκπλήρωση των φορολογικών υποχρεώσεων μέσω διαδικτύου, οι πολίτες λαμβάνουν αμέσως από την τράπεζα αντίγραφο κατάθεσης και απόδειξη πληρωμής.

Πριν την εφαρμογή της ηλεκτρονικής φορολογίας το κράτος δεν ήταν σε θέση να καθορίσει το ποσό που εισπράχθηκε ούτε να διαπιστώσει τον χρόνο συλλογής των χρημάτων. Ακόμη, η

πληρωμή των φόρων μέσω διαδικτύου εξοικονομεί στις φορολογικές υπηρεσίες τις ειδοποιήσεις και τους ελέγχους επιστροφής εξόδων και ταχυδρομείου.

Στην έρευνά τους οι Alake & Olatunji (2018) χρησιμοποίησαν δείγμα 167 ατόμων αποτελούμενο από ανώτερα στελέχη του κρατικού συμβουλίου που είναι αρμόδιο για τα έσοδα και απασχολεί τα στελέχη άμεσα με τη συλλογή φόρων. Σαν μέθοδος έρευνας χρησιμοποιήθηκε κυρίως το ερωτηματολόγιο σε συνδυασμό με τη μελέτη της βιβλιογραφίας και τη διεξαγωγή ορισμένων συνεντεύξεων. Το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξαν είναι ότι η ηλεκτρονική φορολόγηση μειώνει σημαντικά τη φοροδιαφυγή στη Νιγηρία.

Μια άλλη έρευνα του Esoimeme (2016) ασχολήθηκε με τα προγράμματα για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες που πρέπει να εφαρμόζουν οι τράπεζες, ώστε να μετριάσουν τους κινδύνους φοροδιαφυγής και νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Χρησιμοποίησε τις αποκαλύψεις του «Παναμά» για να δείξει την ευπάθεια των ιδιωτικών τραπεζών στη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Οι ιδιωτικές τράπεζες εξειδικεύονται στην παροχή χρηματοοικονομικών υπηρεσιών σε πλούσιους ιδιώτες. Από την έρευνά του προκύπτει ότι η αποτελεσματική εφαρμογή είναι το κλειδί για την άρση της μυστικότητας και για την εξάλειψη της φοροδιαφυγής. Αντί να επεκταθεί το κράτος σε μια ατέρμονη δημιουργία νόμων και εφαρμογή διαφορετικών πολιτικών, οι προσπάθειες πρέπει να επικεντρωθούν στην υποστήριξη της αποτελεσματικής εφαρμογής και την προώθηση βελτιωμένων διασυνοριακών συνεργασιών μεταξύ φορέων για τα φορολογικά και οικονομικά εγκλήματα.

Τα έγγραφα του Παναμά αποκάλυψαν τον τρόπο με τον οποίο οι τράπεζες βοηθούν τους πελάτες τους να αποφύγουν τη φορολογία μέσω της χρήσης υπεράκτιων εταιριών. Εσωτερικά στοιχεία τα οποία διέρρευσαν από τη νομική εταιρία με έδρα στον Παναμά Mossack Fonseca έδειξαν ότι περισσότερες από 500 τράπεζες μαζί με τις θυγατρικές και τα υποκαταστήματά τους συμπεριλαμβανομένων τραπεζών όπως η HSBC, η CreditSuisse, η UBS, η Societe Generale και άλλες κατέγραψαν σχεδόν 15.600 εταιρίες υπεράκτιες για τους πελάτες τους μέσω της προαναφερόμενης νομικής εταιρίας (Moore, 2016).

Αυτές οι εταιρίες «κελύφη» και ειδικά οι μη εισηγμένες εκμεταλλεύονται τα διεφθαρμένα πολιτικά πρόσωπα για να ξεπλύνουν χρήματα από τη διαφθορά με το πρόσχημα νόμιμων επιχειρηματικών συναλλαγών (Otusanya & Lauwo, 2012). Από τα έγγραφα που διέρρευσαν μπορεί να καταλήξει κανείς στο συμπέρασμα ότι η HSBC αλλά και όλες οι άλλες τράπεζες δεν κατάφεραν να θεσπίσουν επαρκείς πολιτικές, διαδικασίες και εσωτερικούς ελέγχους για την αποτροπή της φοροδιαφυγής και του ξεπλύματος χρημάτων.

Πολύ συχνά τα έσοδα από φοροδιαφυγή είναι προϊόν αδικημάτων απάτης όπως η παραπλάνηση και η συνωμοσία (Alldridge, 2001). Η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μπορεί να οριστεί ως η νομική μετατροπή των αποκαλούμενων «μαύρων» χρημάτων που προέρχονται από παράνομη δραστηριότητα και πηγές όπως είναι το εμπόριο ναρκωτικών, το λαθρεμπόριο και το εμπόριο λευκής σαρκός. Σε κάθε περίπτωση η αρχική πηγή των χρημάτων αποκρύπτεται από τις νομικές και φορολογικές αρχές.

Με την χρήση ενός προγράμματος επιμέλειας πελατών οι τράπεζες μπορούν να καθορίσουν τη φύση, το σκοπό και την αναμενόμενη χρήση των επιχειρήσεων κελυφών και να εφαρμόζουν τα κατάλληλα πρότυπα παρακολούθησης και τεκμηρίωσης (United States Federal Financial Institutions Examination Council, 2014). Το πρόγραμμα πελατοκεντρικής εξειδίκευσης στοχεύει στην δυνατότητα του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος να σχηματίζει εύλογη γνώμη σχετικά με την πραγματική ταυτότητα του πελάτη με τον απαραίτητο βαθμό εμπιστοσύνης και το είδος των συναλλαγών που ενδέχεται αυτός ο πελάτης να αναλάβει (FATF, 2007). Ένας πελάτης ενδέχεται να χρειαστεί τη δημιουργία επιχειρήσεων κελυφών οι οποίες είναι γνωστές ως εταιρίες ιδιωτικών επενδύσεων (PIC). Συνήθως ανήκουν σε μέρη όπως ο Παναμάς. Όταν τέτοιου είδους νομικά οχήματα χρησιμοποιούνται η τράπεζα καλείται να διαπιστώσει τη γνησιότητα της χρήσης τους και την εύρεση της πραγματικής ταυτότητας των πελατών (United Kingdom Joint Money Laundering Steering Group, 2014). Απαιτείται να βρεθεί το ιστορικό του πελάτη και η πηγή των πόρων του. Ακόμη, χρειάζεται μεγαλύτερη προσοχή σε πελάτες από γεωγραφικές περιοχές υψηλού κινδύνου όπως χώρες όπου έχουν εντοπιστεί ότι δε διαθέτουν τους κατάλληλους νόμους και κανονισμούς για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης των εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της καταπολέμησης τέτοιων φαινομένων διαφθοράς.

Τα έγγραφα που χρησιμοποίησε ο Esoimeme (2016) εκθέτουν κρυμμένα περιουσιακά στοιχεία τα οποία ανήκουν στη σύζυγο του Προέδρου της Νιγηριανής Γερουσίας τα οποία ο Πρόεδρος δε δήλωσε στο Γραφείο του Κώδικα Δεοντολογίας όπως απαιτείται από το Σύνταγμα της Νιγηρίας. Τουλάχιστον τέσσερα περιουσιακά στοιχεία που ανήκουν στη γνωστή και πλούσια αυτή οικογένεια ήταν κρυμμένα σε υπεράκτιες μυστικές περιοχές και αποκαλύφθηκαν από την έρευνα. Ο Πρόεδρος ισχυρίστηκε ότι ο νόμος δεν αφορά περιουσιακά στοιχεία που ανήκουν στην οικογένεια της συζύγου του.

Ο εμπορικός αντιπρόσωπος της τράπεζας που είχε αναλάβει τη διαχείριση αυτών των περιουσιακών στοιχείων και ήταν πρωτίστως υπεύθυνος έπρεπε να κατατάξει το άτομο αυτό ως πολιτικά εκτεθειμένο καθώς ο σύζυγός της ήταν Κυβερνήτης όταν οι συναλλαγές έλαβαν χώρα. Η πηγή πλούτου της συζύγου, η φύση της επιχείρησης και ο βαθμός στον οποίο η

επιχειρηματική της ιστορία παρουσιάζει αυξημένο κίνδυνο νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και πιθανής χρηματοδότησης της τρομοκρατίας θα έπρεπε να έχει εξεταστεί από την τράπεζα.

Ο τραπεζικός λογαριασμός της θα έπρεπε να υπόκειται σε υψηλότερα επίπεδα ελέγχου από την τράπεζα συμπεριλαμβανομένων των απαιτήσεων για την έγκριση της ανώτερης διοίκησης πριν το άνοιγμα λογαριασμού, την αυξημένη παρακολούθηση των κινήσεων και την ετήσια επισκόπηση των εξελίξεων του λογαριασμού.

Καθώς η δέουσα επιμέλεια αποτελεί μια συνεχή διαδικασία απαιτείται από μια τράπεζα να λάβει μέτρα για να εξασφαλίσει ότι τα προφίλ των λογαριασμών των πολιτικά εκτεθειμένων ατόμων ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και η παρακολούθηση βασίζεται στον υπάρχοντα κίνδυνο. Οι τράπεζες πρέπει να εξετάζουν την προσαρμογή των προφίλ στον βαθμό κινδύνου και να αναγνωρίζουν ύποπτες δραστηριότητες που θεωρούνται ασυμβίβαστες με το προφίλ. Η αποτυχία των τραπεζών να εφαρμόσουν αυξημένη παρακολούθηση μπορεί να οδηγήσει σε διαφθορά και νομιμοποίηση χρημάτων.

Τα έγγραφα του Παναμά αποκάλυψαν ότι πρώην κυβερνήτης που εργάστηκε μέσω ελβετικής εταιρίας διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων στη Γενεύη, εγκατέστησε εταιρίες περιορισμένης ευθύνης και ιδρύματα σε μυστικούς υπεράκτιους φορολογικούς παραδείσους ώστε να κρύψει μερικά κεφάλαια που υπεξάιρεσε από το δημόσιο ταμείο. Ο άνθρωπος αυτός ο οποίος βρίσκεται φυλακισμένος στο Ηνωμένο Βασίλειο παραδέχτηκε την ενοχή του το 2012 και κατέγραψε την οικογένειά του ως δικαιούχους των υπεράκτιων εταιριών και ιδρυμάτων (14). Η τράπεζα που διεξήγαγε τις απαραίτητες δραστηριότητες δεν προέβη στους απαραίτητους ελέγχους και διαδικασίες ώστε να ανιχνεύσει και να αναφέρει τυχόν ύποπτες δραστηριότητες και συναλλαγές μεγάλων ποσών.

Μέτρα που μπορούν να ληφθούν σε τέτοιες περιπτώσεις είναι:

- πρέπει να γίνει αξιολόγηση του κινδύνου για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και να γίνει διάκριση των πελατών που χαρακτηρίζονται από αυξημένο κίνδυνο.
- Πρέπει να γίνεται παρακολούθηση των μη αυτόματων συναλλαγών με μετρητά, του όγκου των συναλλαγών και της πελατειακής βάσης.
- Πρέπει η τράπεζα να διαθέτει αυτοματοποιημένα συστήματα εντοπισμού και παρακολούθησης ύποπτης δραστηριότητας.
- Πρέπει η έκθεση για μεγάλες συναλλαγές με μετρητά να επανεξετάζεται.

Κεφάλαιο 3 Συζήτηση – Σχολιασμός

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζονται ορισμένα βασικά μεγέθη που αφορούν άμεσα ή έμμεσα τη φορολογία των ευρωπαϊκών κρατών και έχουν αντληθεί από αξιόπιστες πηγές δεδομένων όπως ο ΟΟΣΑ και η Eurostat. Ακόμη, καταγράφονται διεθνείς και εθνικές πρακτικές καταπολέμησης της φοροδιαφυγής.

Τα στοιχεία που αντλήθηκαν από την ιστοσελίδα του ΟΟΣΑ (<https://stats.oecd.org>) αφορούν 26 ευρωπαϊκές χώρες (Αυστρία, Βέλγιο, Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ισλανδία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία και Ηνωμένο Βασίλειο). Συγκεκριμένα, αντλήθηκαν στοιχεία για τα φορολογικά έσοδα συνολικά, τη φορολογία των επιχειρήσεων, τη φορολογία της ακίνητης περιουσίας και τη φορολογία αγαθών και υπηρεσιών. Όλα τα στοιχεία αυτά είναι εκπεφρασμένα σε ποσοστό επί του ΑΕΠ. Το χρονικό διάστημα υπό εξέταση είναι η περίοδος 1997-2017. Στους Πίνακες που ακολουθούν η τελευταία στήλη αντιπροσωπεύει το μέσο όρο του ποσοστού επί του ΑΕΠ που αντιστοιχεί σε κάθε χώρα.

Στον Πίνακα 3.1 παρουσιάζονται αναλυτικά τα φορολογικά έσοδα ως ποσοστό επί του ΑΕΠ την αντίστοιχη χρονολογία για το χρονικό διάστημα 1997 – 2017. Παρατηρούμε ότι το μικρότερο μέσο όρο φορολόγησης (26,9%) τον έχει η Ελβετία και τον αμέσως επόμενο (28,1%) η Ιρλανδία. Η Ελβετία σε μεγαλύτερο βαθμό αλλά και η Ιρλανδία φημίζονται για το ισχυρά δικτυωμένο και επιτυχημένο τραπεζικό τους σύστημα. Η Ελβετία ειδικά έχει χτίσει ολόκληρη την οικονομία της στον χρηματοπιστωτικό τομέα και θεωρείται καταφύγιο για τραπεζικές καταθέσεις και λογαριασμούς στον ευρωπαϊκό χώρο.

Από την άλλη, στην Ιρλανδία το τραπεζικό σύστημα γνώρισε μια μεγάλη κρίση με το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης εξαιτίας της έκθεσής του σε τοξικά ομόλογα. Το μεγαλύτερο φορολογικό συντελεστή κατά μέσο όρο διαθέτει η Δανία (46,2%) και ακολουθεί η Σουηδία (45,2%). Πρόκειται για δύο βόρειες χώρες με παραδοσιακά υψηλούς συντελεστές φορολόγησης αλλά ταυτόχρονα και ιδιαίτερα αναπτυγμένες οικονομίες. Σε αυτό έχουν διαδραματίσει ρόλο οι πολιτικές που επιλέγονται οι κυβερνήσεις για την προσέλκυση ξένων κεφαλαίων και την έμφαση στην ανάπτυξη συγκεκριμένων οικονομικών και παραγωγικών κλάδων.

Στον Πίνακα 3.2 παρουσιάζεται η φορολογία των επιχειρήσεων. Από τον Πίνακα παρατηρούμε ότι τα φορολογικά έσοδα των χωρών που προαναφέρθηκαν και εξετάστηκαν στον προηγούμενο πίνακα δεν προέρχονται κατά βάση από τις επιχειρήσεις γεγονός που ευνοεί την προσέλκυση κεφαλαίων για επενδυτικούς και επιχειρηματικούς σκοπούς σε αυτές τις χώρες. Το μεγαλύτερο συντελεστή φορολογίας επιχειρήσεων για το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα έχει μακράν η Νορβηγία (8,2%) ενώ το μικρότερο η Λιθουανία. Το κίνητρο είναι ιδιαίτερα μεγάλο για τις επιχειρήσεις που επιθυμούν να παραμείνουν στον ευρωπαϊκό χώρο και να διατηρήσουν σε αυτόν την παραγωγή τους αλλά τελικά δεν είναι εφικτό εξαιτίας των φορολογικών βαρών στις ευρωπαϊκές χώρες.

Στον Πίνακα 3.3. παρουσιάζεται η φορολογία της ακίνητης περιουσίας. Όσον αφορά τη φορολογία της ακίνητης περιουσίας παρατηρούνται αρκετές διαφοροποιήσεις μεταξύ των εξεταζόμενων ευρωπαϊκών χωρών. Αυτό εν μέρει οφείλεται στη διαφορετική τακτική και πολιτική που ακολουθείται από αυτές στο ζήτημα της φορολόγησης της ακίνητης περιουσίας και την προσπάθεια σύγκλισης που έχει γίνει και εξακολουθεί να γίνεται τα τελευταία χρόνια μεταξύ Βορρά και Νότου στην Ευρώπη. Το μεγαλύτερο φορολογικό συντελεστή ακίνητης περιουσίας παρουσιάζει για το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα το Ηνωμένο Βασίλειο (3,8%) ενώ το μικρότερο η Εσθονία (0,3%) και πολύ κοντά είναι και η Λιθουανία (0,4%). Παρατηρούμε ότι αυτές οι χώρες στα βορειοανατολικά της Ευρώπης δεν έχουν προσαρμόσει ακόμη την οικονομική τους πολιτική στο μέσο όρο της Ευρώπης.

Τέλος όσον αφορά τη φορολογία αγαθών και υπηρεσιών παρουσιάζεται στον Πίνακα 3.4. στον οποίο παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο φορολογικό συντελεστή διαθέτει η Ουγγαρία (15,4%) και το μικρότερο η Ελβετία.

Από τη Eurostat αντλήθηκαν στοιχεία που αφορούν τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία για το ίδιο χρονικό διάστημα με τα προηγούμενα (1997 – 2017) που αφορούν τη φορολογία αναλυτικά ανά είδος. Εξετάστηκαν τα φορολογικά στοιχεία που αφορούν την Ελλάδα και παρατηρήθηκε ότι η φορολογία της παραγωγής και των εισαγόμενων προϊόντων υπερδιπλασιάστηκε το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα (από 14.743 το 1997 ανήλθε σε 31.122 το 2017). Ακόμη, το ΦΠΑ το 2008 ανήλθε σε 16.978, γνώρισε πτώση το επόμενο έτος (ανήλθε σε 14.879), το 2010 αυξήθηκε ενώ στη συνέχεια μέχρι το 2013 γνώρισε πτώση και σταδιακά ανάκαμψε. Οι συχνές αλλαγές στη φορολογία της χώρας εξαιτίας της πρόσφατης οικονομικής κρίσης προκάλεσαν πολλές αυξομειώσεις τόσο στο ποσοστό του ΦΠΑ όσο και στα έσοδα τα οποία προέκυψαν από αυτόν. Όσον αφορά τη φορολογία εισοδήματος από την ίδια πηγή προκύπτει ότι υπερδιπλασιάστηκε (από 7.327 το 1997 σε 15.965 το 2017).

Στον Πίνακα 3.5 παρουσιάζονται στοιχεία που αφορούν την Ελλάδα για το χρονικό διάστημα 1997-2017. Παρατηρείται μεγάλη αύξηση στα φορολογικά έσοδα από τον φόρο αγαθών και υπηρεσιών (Φ.Π.Α.) από την αρχή μέχρι το τέλος του εξεταζόμενου χρονικού διαστήματος με μια μεγάλη πτώση από το 2012 στο 2013 οπότε και αποτυπώθηκαν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στη ζωή των Ελλήνων. Μεγάλες διακυμάνσεις παρατηρούνται ακόμη στα φορολογικά έσοδα από τις εισαγωγές και ειδικά σε προϊόντα που αφορούν την ενέργεια όπως το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο. Μεγάλη πτώση παρατηρείται στα φορολογικά έσοδα από χρηματοοικονομικές και κεφαλαιακές συναλλαγές. Τεράστια πτώση παρατηρείται και στα έσοδα που προκύπτουν από την ανοικοδόμηση καθώς ο κατασκευαστικός κλάδος και τα αναπτυξιακά έργα γνώρισαν μεγάλη πτώση μετά τους Ολυμπιακούς αγώνες στην χώρα μας.

Πίνακας 3 1 Φορολογικά έσοδα ευρωπαϊκών χωρών 1997-2017

Year	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	M.O	
Country																							
Austria	i	43,4	43,4	43,1	42,3	43,9	42,7	42,4	42,0	41,0	40,4	40,5	41,4	41,0	41,0	41,1	41,8	42,6	42,7	43,1	42,2	41,8	42,1
Belgium	i	43,5	44,1	43,9	43,5	43,5	43,6	43,1	43,2	43,2	43,0	42,7	43,3	42,4	42,6	43,1	44,2	45,1	45,1	44,8	44,1	44,6	43,6
Czech Republic	i	33,6	32,5	33,3	32,4	32,5	33,4	34,3	34,7	34,5	34,0	34,2	33,5	32,3	32,5	33,3	33,7	34,1	33,1	33,3	34,2	34,9	33,5
Denmark	i	46,7	47,3	47,9	46,9	45,9	45,4	45,6	46,4	48,0	46,5	46,4	44,8	45,0	44,8	44,8	45,5	45,9	48,5	46,1	46,2	46,0	46,2
Estonia	i	34,1	34,0	32,5	31,1	30,4	31,2	30,9	31,2	30,0	30,5	31,3	31,4	34,9	33,3	31,5	31,7	31,6	32,3	33,3	33,7	33,0	32,1
Finland	i	45,0	44,8	44,3	45,8	43,2	43,3	42,4	41,8	42,1	42,2	41,5	41,2	40,9	40,8	42,0	42,7	43,6	43,8	43,9	44,0	43,3	43,0
France	i	43,7	43,5	44,2	43,4	43,1	42,4	42,2	42,4	42,9	43,3	42,5	42,3	41,5	42,1	43,3	44,4	45,4	45,4	45,3	45,5	46,2	43,6
Germany	i	35,2	35,5	36,2	36,2	35,0	34,4	34,6	33,9	33,9	34,5	34,9	35,4	36,1	35,0	35,7	36,4	36,8	36,7	37,0	37,4	37,5	35,6
Greece	i	28,8	30,7	31,4	33,4	32,0	32,2	30,9	29,9	31,2	30,3	31,2	31,0	30,6	32,0	33,6	35,5	35,5	35,7	36,6	38,8	39,4	32,9
Hungary	i	37,7	37,4	38,2	38,5	37,6	37,4	37,2	37,0	36,5	36,5	39,4	39,5	38,9	37,3	36,3	38,4	38,0	38,0	38,7	39,2	37,7	37,9
Iceland	i	31,7	33,8	36,2	36,3	34,5	34,2	35,6	36,6	39,7	40,5	38,9	35,0	31,7	33,2	34,3	35,0	35,6	38,3	36,3	51,6	37,7	36,5
Ireland	i	31,4	30,8	30,9	30,8	28,6	27,3	27,9	28,9	29,4	30,8	30,4	28,5	27,3	27,0	27,4	27,6	28,2	28,4	23,1	23,3	22,8	28,1
Italy	i	41,7	40,0	40,9	40,6	40,3	39,8	40,1	39,3	39,1	40,6	41,7	41,7	42,1	41,9	41,9	43,9	44,1	43,5	43,1	42,6	42,4	41,5
Latvia	i	30,3	31,2	30,3	29,1	28,2	27,8	27,5	27,7	27,9	28,7	28,2	27,8	28,0	28,2	27,8	28,6	28,6	29,0	29,2	30,4	30,4	28,8
Lithuania		31,2	32,8	32,7	30,8	29,3	29,0	28,6	29,0	29,2	30,1	30,0	30,6	30,2	28,3	27,2	27,0	27,0	27,5	28,9	29,8	29,8	29,5
Luxembourg	i	36,5	37,3	36,2	36,9	37,5	37,4	37,5	36,5	37,8	35,7	36,1	36,7	38,2	37,4	37,0	38,4	38,3	37,4	37,1	38,1	38,7	37,3
Netherlands	i	36,8	36,3	37,2	36,9	35,6	35,0	34,8	34,8	35,0	36,0	35,7	35,9	34,9	35,7	35,4	35,6	36,1	37,0	37,0	38,4	38,8	36,1
Norway	i	40,7	41,6	41,9	41,9	42,1	42,4	41,7	42,4	42,6	42,8	42,1	41,4	41,2	41,9	42,0	41,5	39,9	38,8	38,4	38,7	38,2	41,1

Poland	i	36,1	35,3	35,0	32,9	32,9	33,0	32,5	31,9	32,9	33,6	34,6	34,1	31,2	31,4	31,8	32,1	31,9	31,9	32,4	33,4	33,9	33,1
Portugal	i	29,9	30,2	31,0	31,1	30,8	31,2	31,3	30,2	30,8	31,3	31,8	31,7	29,9	30,4	32,3	31,8	34,1	34,3	34,4	34,3	34,7	31,8
Slovak Republic	i	36,5	36,1	34,8	33,6	32,7	32,8	32,5	31,5	31,3	29,3	29,2	29,0	28,9	28,1	28,6	28,3	30,2	31,1	32,2	32,4	32,9	31,5
Slovenia	i	36,1	36,9	37,3	36,6	36,8	37,2	37,3	37,4	38,0	37,6	37,1	36,4	36,2	36,9	36,5	36,8	36,4	36,2	36,4	36,5	36,0	36,8
Spain	i	31,9	32,5	33,1	33,2	32,8	33,2	33,1	34,1	35,1	35,9	36,4	32,1	29,7	31,2	31,2	32,1	32,9	33,6	33,6	33,2	33,7	33,1
Sweden	i	48,3	48,4	48,8	49,0	46,8	45,2	45,5	45,7	46,6	46,0	45,0	44,0	44,1	43,2	42,5	42,6	42,9	42,6	43,1	44,0	44,0	45,2
Switzerland	i	25,6	26,4	26,6	27,6	27,0	27,6	26,9	26,6	26,6	26,4	26,2	26,6	27,0	26,6	26,9	26,9	27,0	26,9	27,6	27,8	28,5	26,9
United Kingdom	i	30,0	31,5	32,2	32,9	32,6	31,5	31,3	32,3	32,7	32,9	33,0	32,3	31,2	32,3	33,2	32,4	32,2	31,8	32,2	32,7	33,3	32,2

Πηγή: OECD stat.export

Πίνακας 3.2 Φορολογία επιχειρήσεων ευρωπαϊκών χωρών 1997 – 2017

Year		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	M.O.
Country																							
Austria	i	2,0	2,1	1,7	1,9	3,0	2,1	2,1	2,2	2,1	2,1	2,3	2,4	1,6	1,9	2,0	2,0	2,2	2,1	2,2	2,4	2,5	2,1
Belgium	i	2,8	3,3	3,2	3,1	3,0	3,0	2,8	3,0	3,2	3,5	3,4	3,3	2,3	2,5	2,8	3,0	3,1	3,1	3,3	3,5	4,1	3,1
Czech Republic	i	3,5	3,1	3,5	3,2	3,7	4,0	4,2	4,2	4,2	4,4	4,5	4,0	3,4	3,2	3,2	3,3	3,4	3,5	3,6	3,7	3,7	3,7
Denmark	i	2,6	2,9	2,3	3,2	2,7	2,8	2,8	2,9	3,4	3,7	3,1	2,5	1,9	2,3	2,2	2,6	2,7	2,8	2,7	2,7	3,0	2,8
Estonia	i	1,7	2,4	1,9	0,9	0,7	1,1	1,6	1,7	1,4	1,5	1,6	1,6	1,8	1,3	1,2	1,4	1,7	1,7	2,1	1,7	1,5	1,6

Finland	i	3,4	4,2	4,2	5,7	4,0	4,0	3,3	3,4	3,2	3,3	3,7	3,3	1,9	2,4	2,6	2,1	2,4	1,9	2,2	2,2	2,7	3,2
France	i	2,6	2,6	2,9	3,0	3,3	2,8	2,4	2,7	2,4	2,9	2,9	2,8	1,4	2,3	2,6	2,6	2,6	2,3	2,1	2,0	2,3	2,6
Germany	i	1,4	1,5	1,7	1,8	0,6	1,0	1,2	1,5	1,7	2,1	2,2	1,9	1,3	1,5	1,7	1,7	1,8	1,7	1,7	2,0	2,0	1,6
Greece	i	1,8	2,6	3,0	4,0	3,2	3,2	2,8	2,9	3,2	2,6	2,5	2,4	2,5	2,5	2,1	1,1	1,1	1,9	2,2	2,5	..	2,5
Hungary	i	1,9	2,1	2,3	2,2	2,3	2,3	2,2	2,1	2,1	2,3	2,7	2,6	2,2	1,2	1,2	1,3	1,4	1,6	1,8	2,3	1,9	2,0
Iceland	i	0,9	1,0	1,2	1,2	1,0	0,9	1,2	1,0	1,9	2,3	2,4	1,8	1,7	0,9	1,7	1,9	2,1	3,3	2,4	2,5	2,8	1,7
Ireland	i	3,1	3,3	3,7	3,6	3,4	3,5	3,5	3,4	3,2	3,6	3,2	2,7	2,3	2,4	2,2	2,3	2,4	2,4	2,6	2,7	2,8	3,0
Italy	i	3,9	2,8	3,1	2,8	3,4	3,0	2,7	2,7	2,2	2,8	3,1	2,9	2,4	2,3	2,2	2,4	2,6	2,2	2,0	2,1	2,1	2,7
Latvia	i	2,1	2,2	2,0	1,5	1,9	2,0	1,4	1,7	1,9	2,1	2,5	3,0	1,6	1,0	1,4	1,6	1,6	1,5	1,6	1,7	1,6	1,8
Lithuania		1,5	1,3	0,8	0,7	0,5	0,6	1,4	1,9	2,1	2,8	2,5	2,7	1,8	1,0	0,8	1,3	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5	1,5
Luxembourg	i	7,0	7,3	6,4	6,6	6,9	7,7	7,2	5,6	5,8	5,0	5,3	5,3	5,6	5,8	5,0	5,1	4,8	4,3	4,4	4,6	5,2	5,8
Netherlands	i	4,2	4,1	4,1	4,0	3,9	3,3	2,8	3,1	3,4	3,4	3,4	3,3	2,1	2,3	2,2	2,1	2,2	2,5	2,7	3,3	3,3	3,1
Norway	i	5,0	4,1	4,5	8,8	8,7	8,0	7,9	9,7	11,5	12,6	10,8	12,0	9,0	9,9	10,8	10,3	8,2	6,6	4,5	4,0	4,6	8,2
Poland	i	2,7	2,6	2,4	2,4	1,8	2,0	1,8	1,9	2,1	2,4	2,7	2,7	2,2	1,9	2,0	2,1	1,8	1,7	1,8	1,8	1,9	2,1
Portugal	i	3,0	3,0	3,5	3,7	3,2	3,3	2,7	2,8	2,6	2,8	3,5	3,5	2,7	2,7	3,1	2,7	3,3	2,8	3,1	3,1	3,2	3,1

Slovak Republic	i	3,6	3,2	3,1	2,6	2,6	2,5	2,7	2,5	2,7	2,8	2,9	3,0	2,5	2,5	2,4	2,4	2,9	3,3	3,7	3,5	3,2	2,9
Slovenia	i	1,0	1,0	1,1	1,1	1,2	1,5	1,7	1,9	2,7	2,9	3,2	2,5	1,8	1,8	1,7	1,2	1,2	1,4	1,5	1,6	1,8	1,7
Spain	i	2,6	2,4	2,7	3,0	2,8	3,1	3,1	3,4	3,8	4,1	4,7	2,8	2,3	1,9	1,8	2,2	2,1	2,1	2,4	2,2	2,3	2,8
Sweden	i	2,8	2,6	2,8	3,7	2,6	2,1	2,3	2,9	3,5	3,5	3,5	2,8	2,8	3,3	3,1	2,6	2,7	2,7	3,0	2,7	2,6	2,9
Switzerland	i	1,8	1,9	2,2	2,4	2,7	2,4	2,2	2,2	2,2	2,7	2,8	2,9	2,8	2,7	2,8	2,8	2,8	2,8	3,0	3,1	3,3	2,6
United Kingdom	i	3,4	3,4	3,2	3,5	3,0	2,6	2,5	2,9	3,4	3,5	3,3	2,9	2,6	2,9	2,9	2,7	2,6	2,5	2,4	2,7	2,8	2,9

Πηγή: OECD stat.export

Πίνακας 3.3 Φορολογία περιουσίας ευρωπαϊκών χωρών 1997 – 2017

Year		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	M. O.	
Country	Unit																							
Austria	Percentage	i	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5	0,6
Belgium	Percentage	i	1,9	2,1	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,3	3,0	3,1	3,1	3,0	2,9	3,1	3,1	3,3	3,5	3,6	3,5	3,5	3,5	2,8
Czech Republic	Percentage	i	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Denmark	Percentage	i	1,6	1,8	1,8	1,6	1,6	1,7	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	1,8	1,8	1,9	1,8	1,8	1,8	1,9	1,9	1,8	1,8
Estonia	Percentage	i	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3
Finland	Percentage	i	1,0	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0	1,1	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,3	1,3	1,4	1,4	1,5	1,2
France	Percentage	i	3,3	3,2	3,3	3,1	3,1	3,1	3,2	3,3	3,4	3,5	3,5	3,4	3,4	3,7	3,8	3,9	4,0	4,0	4,2	4,3	4,4	3,6
Germany	Percentage	i	1,0	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	1,1	1,0	0,9

Greece	Percentage	i	1,3	1,5	1,8	2,0	1,6	1,4	1,4	1,3	1,3	1,6	1,7	1,7	1,9	1,7	2,5	2,7	3,2	2,9	3,1	3,2	3,2	2,0	
Hungary	Percentage	i	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	1,1	1,1	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,1	1,1	0,9
Iceland	Percentage	i	2,6	2,6	2,6	2,8	2,7	2,5	2,3	2,5	2,6	2,1	2,4	2,1	2,1	2,3	2,3	2,5	2,4	2,5	1,9	17,6	2,0	3,1	
Ireland	Percentage	i	1,5	1,6	1,7	1,8	1,7	1,5	1,9	2,0	2,2	2,7	2,4	1,8	1,4	1,4	1,7	1,8	2,0	2,2	1,5	1,4	1,3	1,8	
Italy	Percentage	i	2,1	1,9	1,9	1,9	1,8	2,0	3,1	2,4	2,0	2,0	2,0	1,8	2,6	2,0	2,2	2,7	2,7	2,9	2,8	2,8	2,6	2,3	
Latvia	Percentage	i	1,1	1,3	1,0	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9	0,6	0,7	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,0	1,0	
Lithuania			0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	
Luxembourg	Percentage	i	2,9	3,3	3,6	3,9	3,6	3,0	2,8	2,9	3,2	3,3	3,5	2,7	2,5	2,6	2,6	2,7	2,8	2,9	3,3	3,5	3,7	3,1	
Netherlands	Percentage	i	1,8	1,8	1,9	1,9	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	1,7	1,7	1,5	1,4	1,4	1,2	1,1	1,2	1,4	1,4	1,5	1,6	1,6	
Norway	Percentage	i	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	1,3	1,3	1,1	
Poland	Percentage	i	1,4	1,4	1,4	1,4	1,7	1,6	1,5	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,2	1,4	
Portugal	Percentage	i	0,9	1,0	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,3	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,3	1,3	1,4	1,1	
Slovak Republic	Percentage	i	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	
Slovenia	Percentage	i	0,6	0,8	0,7	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	
Spain	Percentage	i	1,9	2,0	2,1	2,2	2,1	2,2	2,5	2,7	3,0	3,2	3,0	2,3	2,1	2,1	2,0	2,1	2,4	2,5	2,6	2,6	2,5	2,4	
Sweden	Percentage	i	1,8	1,7	1,7	1,7	1,5	1,5	1,4	1,5	1,4	1,4	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1	1,0	1,1	1,0	1,3	
Switzerland	Percentage	i	2,3	2,5	2,6	2,7	2,5	2,5	2,4	2,4	2,2	2,2	2,1	2,0	2,1	2,0	2,0	1,8	1,9	1,9	2,0	2,0	2,0	2,2	
United Kingdom	Percentage	i	3,1	3,3	3,5	3,8	3,7	3,8	3,7	3,8	3,9	4,1	4,1	3,8	3,8	3,9	3,9	3,9	4,0	4,0	4,0	4,1	4,2	3,8	

Πηγή: OECDstat.export

Πίνακας 3 4 Φορολογία αγαθών και υπηρεσιών ευρωπαϊκών χωρών 1997 - 2017

Year		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	M. O.
Country	Unit																						
Austria	Percentage	12,7	12,4	12,5	12,2	12,2	12,4	12,2	12,1	11,9	11,5	11,3	11,4	11,7	11,6	11,8	11,9	11,8	11,8	11,8	11,9	11,8	12,0
Belgium	Percentage	11,1	10,6	11,0	10,9	10,5	10,6	10,5	10,7	10,8	10,7	10,7	10,6	10,6	10,8	10,7	11,1	10,9	10,8	10,7	10,8	10,8	10,8
CzechRepublic	Percentage	10,4	10,1	10,6	10,2	9,9	9,9	10,1	10,8	10,7	10,3	10,2	10,5	10,7	10,8	11,2	11,4	11,7	10,9	11,2	11,3	11,5	10,7
Denmark	Percentage	15,6	16,2	16,2	15,5	15,5	15,7	15,5	15,7	15,9	15,8	16,2	15,2	15,1	14,9	14,9	15,0	14,7	14,4	14,4	14,8	14,6	15,3
Estonia	Percentage	13,3	12,1	11,4	12,1	12,2	12,3	11,9	12,5	12,4	13,1	13,1	11,8	14,2	13,4	13,1	13,4	13,0	13,6	14,0	14,6	14,2	12,9
Finland	Percentage	14,2	13,7	13,7	13,3	12,8	13,1	13,6	13,3	13,3	13,2	12,6	12,4	12,9	13,0	13,8	14,1	14,5	14,4	14,2	14,4	14,2	13,6
France	Percentage	12,0	11,8	11,8	11,2	10,9	10,9	10,8	10,9	10,9	10,8	10,6	10,4	10,4	10,5	10,7	10,8	10,9	10,9	11,0	11,1	11,3	11,0
Germany	Percentage	9,8	9,7	10,1	10,2	10,1	10,0	10,1	9,9	9,9	9,8	10,2	10,2	10,8	10,3	10,4	10,3	10,5	10,4	10,3	10,1	9,9	10,1
Greece	Percentage	11,7	11,7	11,9	12,1	12,3	11,9	11,0	10,6	10,9	11,1	11,4	11,2	11,0	12,3	13,2	13,3	13,7	13,9	14,3	15,4	15,4	12,4
Hungary	Percentage	14,8	14,6	15,4	15,6	14,6	14,0	14,6	15,1	14,4	14,0	14,8	14,6	15,4	16,0	15,8	16,9	16,7	16,6	17,0	16,6	16,0	15,4
Iceland	Percentage	15,0	15,6	16,7	16,0	13,9	13,9	14,6	15,5	16,7	17,1	15,7	12,9	11,3	11,7	11,9	12,2	11,9	11,9	11,8	12,1	12,6	13,9
Ireland	Percentage	12,4	12,0	11,9	11,7	10,6	10,7	10,6	10,9	11,2	11,2	11,1	10,6	9,8	9,8	9,4	9,4	9,5	9,6	7,5	7,6	7,4	10,2
Italy	Percentage	10,8	11,0	11,3	11,3	10,8	10,7	10,3	10,4	10,3	10,6	10,5	10,3	10,4	11,0	11,3	11,6	11,5	11,8	11,8	12,0	12,0	11,0
Latvia	Percentage	11,7	12,4	11,5	11,2	10,6	10,4	10,9	10,8	11,5	11,8	11,1	10,1	11,0	11,3	11,0	11,4	11,7	11,9	12,2	12,8	12,6	11,4
Lithuania		13,2	13,4	13,3	12,1	11,7	11,9	11,3	10,8	10,9	11,0	11,4	11,4	11,3	11,5	11,3	10,9	10,8	10,9	11,4	11,5	11,5	11,6
Luxembourg	Percentage	9,4	9,6	9,6	9,7	9,7	9,9	10,2	10,8	10,9	9,8	10,0	10,2	10,6	10,2	10,4	10,9	10,8	10,9	9,5	9,6	9,4	10,1
Netherlands	Percentage	10,8	10,4	10,8	10,7	10,9	10,7	10,9	11,0	11,0	11,2	11,0	10,9	10,7	11,0	10,7	10,6	10,8	11,0	11,0	11,3	11,3	10,9
Norway	Percentage	15,1	15,5	15,3	13,3	13,1	13,1	12,7	12,4	11,8	11,7	12,0	10,8	11,5	11,6	11,1	10,9	11,0	11,2	11,6	12,1	11,9	12,4
Poland	Percentage	12,7	12,1	12,5	11,6	11,5	12,2	12,2	12,1	12,5	12,8	13,0	13,0	11,6	12,6	12,7	11,8	11,6	11,6	11,7	12,2	11,7	12,2
Portugal	Percentage	12,7	12,9	13,0	12,5	12,6	13,0	13,6	12,9	13,5	13,7	13,2	12,9	11,6	12,2	12,9	12,9	12,7	13,0	13,3	13,6	13,8	13,0

Slovak Republic	Percentage	12,6	12,4	12,0	12,2	11,0	11,2	11,7	12,0	12,3	11,1	11,0	10,4	10,4	10,1	10,5	9,9	10,4	10,6	10,8	10,7	11,0	11,2
Slovenia	Percentage	13,6	14,2	14,7	13,8	13,3	13,6	13,7	13,4	13,3	13,1	13,0	13,0	13,3	13,8	13,7	14,2	14,7	14,6	14,6	14,3	13,9	13,8
Spain	Percentage	9,4	9,8	10,1	10,0	9,6	9,4	9,5	9,7	9,9	9,8	9,3	8,0	6,8	8,4	8,2	8,7	9,4	9,7	9,9	9,8	9,8	9,3
Sweden	Percentage	12,4	12,1	12,0	12,1	12,1	12,2	12,2	11,9	12,2	12,0	12,0	12,2	12,7	12,7	12,4	12,3	12,2	12,1	12,1	12,4	12,3	12,2
Switzerland	Percentage	5,3	5,5	6,0	6,1	6,1	6,1	6,1	6,2	6,2	6,1	6,0	6,0	6,0	6,1	6,1	6,1	6,1	6,0	6,0	5,9	6,4	6,0
United Kingdom	Percentage	10,4	10,4	10,6	10,4	10,2	10,2	10,2	10,2	9,8	9,6	9,6	9,4	9,1	10,0	10,8	10,7	10,6	10,5	10,6	10,6	10,5	10,2

Πηγή: OECD stat.export

Πίνακας 3 5 Στοιχεία φορολογίας στην Ελλάδα 1997- 2017

Tax name according to national classification (in English) CUST_BREAKDOWN_LB ▼	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Taxes on production and imports	14743	15649	17534	18676	19585	21198	21887	22706	23898	26961	29548	30720	28080	28734	28159	26694	26110	28250	28872	30717	31122
Taxes on products	13898	14716	16385	17513	18622	20257	20868	21635	22756	25572	28120	28640	25674	26920	25796	23320	22263	22235	22248	24120	24371
Value added type taxes (VAT)	6885	7421	8290	8927	10188	11972	12067	12578	13398	14755	16511	16978	14879	15958	15021	13713	12593	12676	12885	14333	14642
Value added type taxes (VAT)	6885	7421	8290	8927	10188	11972	12067	12578	13398	14755	16511	16978	14879	15958	15021	13713	12593	12676	12885	14333	14642
Taxes and duties on imports excluding VAT	255	252	274	235	225	276	286	336	349	433	461	667	601	530	474	317	330	272	388	389	615
Import duties	150	169	180	211	195	190	206	259	261	264	303	300	250	279	190	162	153	168	181	197	266
Import duties	150	169	180	211	195	190	206	259	261	264	303	300	250	279	190	162	153	168	181	197	266
Taxes on imports, excluding VAT and import duties	105	83	94	24	30	86	80	77	88	169	158	367	351	251	284	155	177	104	207	192	349
Levies on imported agricultural products	9	9	10	9	10	12	15	18	12	12	11	7	4	0	0	0	0	0	0	0	0
Levies on imported agricultural products	9	9	10	9	10	12	15	18	12	12	11	7	4	0	0	0	0	0	0	0	0

Monetary compensatory amounts on imports	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Monetary compensatory amounts on imports	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Exciseduties	96	74	84	15	20	74	65	59	76	157	147	360	347	251	284	155	177	104	207	192	349
Excise duties on oil products (benzin, petroleum etc) and natural gas	74	52	67	0	0	59	53	46	66	147	139	346	328	238	274	147	169	95	189	173	326
Taxes on alcoholicdrinks	5	5	4	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	2	3
Excise duties on tobacco products	2	1	2	3	5	4	3	5	5	6	6	11	16	9	7	6	6	8	15	15	18
Taxes on beer	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Taxes on other products(cofee and Electronic Sigarrete)	15	16	11	11	14	11	8	7	4	3	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2
Taxes on products, except VAT and import taxes	6758	7043	7821	8351	8209	8009	8515	8721	9009	10384	11148	10995	10194	10432	10301	9290	9340	9287	8975	9398	9114
Excise duties and consumption taxes	4035	4030	4077	4054	4433	4591	4845	4917	5098	5221	5729	5391	5957	7316	7739	7020	6820	6756	6722	6939	6529
Exciseduties on cars	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	21	6	3	2	5	9	7	9
Excise duties on oil products (benzin, petroleum etc) and natural gas	2378	2326	2158	2016	2142	2168	2297	2344	2407	2458	2739	2679	2784	4004	4027	3974	3725	3782	3782	3715	3759
Excise duties on tobacco products	1423	1467	1668	1766	2002	2117	2228	2258	2317	2423	2651	2386	2798	2703	3053	2444	2500	2399	2350	2548	2010
Taxes on beer	49	53	61	61	57	61	57	56	57	57	60	61	69	119	114	109	112	108	105	170	192
Taxes on alcoholicdrinks	171	176	185	200	218	224	233	237	270	274	273	261	300	380	352	309	305	291	287	321	340
Taxes on other products(cofee and Electronic Sigarrete)	14	8	5	11	14	21	30	22	47	9	6	4	6	4	3	3	3	3	4	3	71
Newtax on electricity	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	85	184	178	173	168	185	175	148
Stamptaxes	531	575	586	589	617	534	564	590	655	682	702	866	528	432	356	340	301	344	340	329	350
Stamptaxes on products	242	297	307	312	209	187	212	233	262	209	204	199	170	163	151	145	130	148	131	123	153
Stamp taxes on legal documents	289	278	279	277	408	347	352	357	393	473	498	667	358	269	205	195	171	196	209	206	197
Taxes on financial and	522	545	1197	1446	1055	971	1099	1018	1092	1591	1854	1773	1411	714	503	393	314	215	207	214	227

capital transactions																					
Taxes on the sale of non-financial assets	518	452	596	764	894	881	997	909	1011	1470	1678	1654	1338	660	466	367	275	161	179	181	204
Taxes on the sale of financial assets	4	93	601	682	161	90	102	109	81	121	176	119	73	54	37	26	39	54	28	33	23
Car registrationtaxes	593	754	768	681	706	775	847	935	909	924	1023	826	522	269	152	99	112	169	201	227	261
Car registrationtaxes	593	754	768	681	706	775	847	935	909	924	1023	826	522	269	152	99	112	169	201	227	261
Taxes on entertainment	8	9	8	8	9	8	8	6	7	9	8	8	9	9	4	5	6	4	3	0	0
Amusementtaxes	8	9	8	8	9	8	8	6	7	9	8	8	9	9	4	5	6	4	3	0	0
Taxes on lotteries, gambling and betting	485	508	528	753	443	120	106	126	135	104	95	114	96	92	82	82	100	42	6	4	3
Taxes on lotteries	142	102	142	101	114	120	106	126	135	104	95	114	96	92	82	82	100	42	6	4	3
Taxes on gambling and betting	343	406	386	652	329	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Taxes on insurancepremiums	117	132	107	158	207	221	244	269	270	296	339	344	358	404	379	352	316	304	313	408	373
Taxes on insurancepremiums	117	132	107	158	207	221	244	269	270	296	339	344	358	404	379	352	316	304	313	408	373
Other taxes on specific services	141	157	211	318	339	424	418	437	448	655	775	838	746	571	480	426	755	794	778	885	972
Taxes on advertising	92	107	151	242	255	271	251	259	220	389	379	410	366	118	104	76	80	76	87	95	51
Taxes on hotels, restaurants, etc.	49	50	60	76	84	84	87	88	129	145	168	174	90	80	65	64	66	58	56	56	67
Taxes on the use of mobile phones	0	0	0	0	0	69	80	90	99	121	228	254	290	373	311	286	249	215	215	190	192
Taxes on profits of OPAP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	360	445	420	532	581
Taxes on subscriber pay tv	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	22
Taxes on fixed network telephony																					59
General sales or turnover taxes	282	299	307	307	328	309	317	353	318	823	509	737	474	546	530	489	507	555	305	262	263
Wholesale saletaxes	126	134	104	98	94	92	96	162	114	262	270	314	279	329	347	315	307	331	173	101	90
Othergeneralsalestaxes	156	165	203	209	234	217	221	191	204	561	239	423	195	217	183	174	200	224	132	161	173
Profits of fiscalmonopolies	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Export duties and monetary comp. amounts on exports	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Other taxes on products n.e.c.	44	34	32	37	72	56	67	70	77	79	114	98	93	79	76	84	109	104	100	130	136

Other taxes on products n.e.c.	44	34	32	37	72	56	67	70	77	79	114	98	93	79	76	84	109	104	100	130	136
Other taxes on production	845	933	1149	1163	963	941	1019	1071	1142	1389	1428	2080	2406	1814	2363	3374	3847	6015	6624	6597	6751
Taxes on land, buildings or other structures	216	235	268	289	297	344	371	377	446	603	630	696	704	446	742	806	785	3001	3318	3480	3491
Taxes on land, buildings or other structures	95	103	119	122	123	149	160	142	170	308	318	363	357	108	107	120	142	127	111	117	124
Refuse fees paid by professional	121	132	149	167	174	195	211	235	276	295	312	333	347	338	338	350	338	328	330	356	363
New tax on Household buildings (EETHDE)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	297	336	305	38	30	15	9
New tax on buildings(ENFIA)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2508	2847	2992	2995
Taxes on the use of fixed assets	32	33	41	54	58	60	60	79	54	157	159	181	174	3	3	7	8	9	6	5	3
Taxes on the use of dogs, streets, lighting	32	33	41	54	58	60	60	79	54	157	159	181	174	3	3	7	8	9	6	5	3
Business and professional licences	223	253	285	303	319	291	263	310	311	348	366	426	484	453	647	645	808	812	984	945	874
Various	59	70	79	88	97	31	33	32	31	21	20	23	23	7	35	22	32	20	15	10	6
Professional licences	30	31	38	41	37	16	16	16	22	23	25	27	28	37	193	226	396	427	588	567	493
Vehicle licences for businesses	134	152	168	174	185	244	214	262	258	304	321	376	433	409	419	397	380	365	381	368	375
Taxes on pollution	0	0	0	0	0	6	32	34	39	38	17	17	17	127	99	650	1243	1274	1222	1203	1489
Taxes on pollution	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	125	95	152	130	188	152
Other taxes related to pollution received by LAGIE	0	0	0	0	0	6	32	34	39	38	17	17	17	127	99	525	1148	1122	1092	1015	1337
Under-compensation of VAT (flat rate system)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Other taxes on production n.e.c.	374	412	555	517	289	240	293	271	292	243	256	760	1027	785	872	1266	1003	919	1094	964	894
Taxes on capital accumulation	38	48	119	107	54	41	52	38	53	72	86	95	100	78	79	58	55	64	134	30	33
Various	206	214	263	248	65	59	88	64	74	61	68	62	65	74	84	74	63	66	76	83	80
Taxes paid by the farmers to ELGA	92	107	127	106	110	75	91	102	91	0	0	0	0	0	158	136	143	180	142	181	168
Revenues from TEKE (protection of deposits)/ SRM contributions	38	43	46	56	60	65	62	67	74	110	102	603	862	633	551	413	238	150	306	254	239

Taxes on the balance of loans/credit balances	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	585	504	459	436	416	374
Current taxes on income wealth, etc.	8192	10664	11871	13816	13079	14481	14476	15618	17878	18009	19199	19640	20292	18682	19102	20680	18934	17361	17095	18130	18094
Taxes on income	7327	9645	10777	12662	11860	13018	12975	13922	16101	16100	17176	17632	17868	15953	14952	16229	14015	15154	14904	15988	15965
Taxes on individual or household income including holding gains	4228	5436	6053	6102	6074	6955	7289	7916	8672	9448	10500	10997	10563	8948	9823	13242	10698	10478	10047	10320	11148
Taxes on individual or household income excluding holding gains(1)	4228	5436	6053	6102	6074	6955	7289	7916	8672	9448	10500	10997	10563	8948	9823	13242	10698	10478	10047	10320	11148
Incometaxes on individuals	3296	4335	4959	5454	5532	6450	6845	7487	8241	8992	9982	10320	10082	8211	8634	12048	9355	9139	8823	9243	10028
Taxes on interest and other taxes on individuals	932	1101	1094	648	542	505	444	429	431	456	518	677	481	639	1069	1034	1125	798	589	384	417
Taxes on Pension (AGAGE)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	98	120	160	218	541	635	693	703
Taxes on individual or household holding gains(1)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Taxes on the income or profits of corporations including holding gains	2514	3543	3940	5625	4902	5355	4882	5259	6487	5552	5304	5188	5961	5717	4283	2088	2071	3349	3800	4388	3510
Taxes on the income or profits of corporations excluding holding gains(1)	2514	3543	3940	5625	4902	5355	4882	5259	6487	5552	5304	5188	5961	5717	4283	2088	2071	3349	3800	4388	3510
Incometaxes on corporations	2409	3245	3654	5311	4435	4882	4717	5077	6184	5237	4954	4821	5678	5443	4056	1932	1962	2699	3272	3357	2589
Taxes on shipowners	13	21	20	21	21	15	9	9	9	11	12	11	12	14	15	16	56	97	111	179	102
Variouscorporationstaxes	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Taxes on Bank of Greece	92	277	266	293	446	458	156	172	153	150	161	182	139	147	127	80	0	480	350	776	735
Taxes on Casinorevenues	0	0	0	0	0	0	0	1	141	154	177	174	132	113	85	60	53	73	67	76	84
Taxes on winnings from lottery or gambling	21	24	30	25	23	39	26	30	47	48	54	58	59	67	65	72	82	78	108	84	79
Taxes on winnings from lottery or gambling	21	24	30	25	23	39	26	30	47	48	54	58	59	67	65	72	82	78	108	84	79
Other taxes on income n.e.c.	564	642	754	910	861	669	778	717	895	1052	1318	1389	1285	1221	781	827	1164	1249	949	1196	1228
Taxpenalties and fines	165	162	182	195	200	194	235	162	233	321	354	273	205	206	186	162	281	379	318	354	363

Various	399	480	572	715	661	475	543	555	662	731	964	1116	1080	1015	595	665	883	870	631	842	865
Othercurrenttaxes	865	1019	1094	1154	1219	1463	1501	1696	1777	1909	2023	2008	2424	2729	4150	4451	4919	2207	2191	2142	2129
Currenttaxes on capital	599	659	712	761	780	831	909	1018	1066	1113	1192	1265	1306	1295	2968	3187	2872	1307	1327	1316	1303
Refuse fees paid by Households	282	308	347	389	408	456	492	548	662	705	738	785	820	799	797	825	798	765	770	831	847
Taxes on householdbuildings	317	351	365	372	372	375	417	470	404	408	454	480	486	496	488	457	347	323	388	398	403
New tax on Household buildings (EETHDE)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1683	1905	1727	219	169	87	53
Payments by households for licences	219	246	271	282	327	461	414	496	532	568	604	734	866	830	872	978	783	771	804	810	817
Car registrationlicences	217	245	270	281	327	461	413	495	529	562	598	728	860	825	856	817	781	770	780	788	795
Various	2	1	1	1	0	0	1	1	3	6	6	6	6	5	16	161	2	1	24	22	22
Other current taxes n.e.c.	47	114	111	111	112	171	178	182	179	228	227	9	252	604	310	286	1264	129	60	16	9
Tax on buildings	47	114	111	111	112	171	178	182	179	228	227	9	252	604	310	286	1264	129	60	16	9
Capital taxes	342	339	324	435	428	376	291	324	394	325	303	614	524	250	250	161	162	137	166	136	179
Taxes on capitaltransfers	264	307	292	372	359	338	249	232	258	241	208	181	160	165	123	92	99	111	134	115	154
Taxes on capitaltransfers	264	307	292	372	359	338	249	232	258	241	208	181	160	165	123	92	99	111	134	115	154
Capital levies	30	32	31	36	42	37	41	47	63	66	95	90	77	84	68	43	46	25	30	20	25
Capital levies	30	32	31	36	42	37	41	47	63	66	95	90	77	84	68	43	46	25	30	20	25
Other capital taxes n.e.c.	48	0	1	27	27	1	1	45	73	18	0	343	287	1	59	26	17	1	2	1	0
Other capital taxes n.e.c.	48	0	1	27	27	1	1	45	73	18	0	343	287	1	0	0	0	0	0	0	0
Levy on presumedexpenditure	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	59	26	17	1	2	1	0
Totaltaxreceipts	2327	2665	2972	3292	3309	3605	3665	3864	4217	4529	4905	5097	4889	4766	4751	4753	4520	4574	4613	4898	4939
	7	2	9	7	2	5	4	8	0	5	0	4	6	6	1	5	6	8	3	3	5
Netsocialcontributions	1212	1357	1477	1633	1773	2052	2230	2344	2453	2589	2889	3064	2934	2970	2727	2662	2445	2408	2442	2490	2596
	3	1	7	9	2	0	1	0	7	1	2	1	4	0	2	1	5	8	2	8	6
Employers' actualsocialcontributions	4963	5510	5866	6655	7165	8584	9175	9357	1009	1017	1152	1221	1104	1145	9928	9270	8473	7985	7712	7716	8545
Employers' actualsocialcontributions	4963	5510	5866	6655	7165	8584	9175	9357	1009	1017	1152	1221	1104	1145	9928	9270	8473	7985	7712	7716	8545
Compulsory employers' actual social contributions	4963	5510	5866	6655	7165	8584	9175	9357	1009	1017	1152	1221	1104	1145	9928	9270	8473	7985	7712	7716	8545
	4963	5510	5866	6655	7165	8584	9175	9357	1009	1017	1152	1221	1104	1145	9928	9270	8473	7985	7712	7716	8545

									9	3	3	2	9	6								
Employers' actual pension contributions (1)	3191	3530	3916	4433	4779	5724	6071	6191	6853	7148	7950	8139	7432	7496	6364	5954	5346	5186	5008	5011	5981	
Employers' actual pension contributions (1)	3191	3530	3916	4433	4779	5724	6071	6191	6853	7148	7950	8139	7432	7496	6364	5954	5346	5186	5008	5011	5981	
Employers' actual non-pension contributions (1)	1772	1980	1950	2222	2386	2860	3104	3166	3246	3025	3573	4073	3617	3960	3564	3316	3127	2799	2704	2705	2564	
Employers' actual non-pension contributions (1)	1772	1980	1950	2222	2386	2860	3104	3166	3246	3025	3573	4073	3617	3960	3564	3316	3127	2799	2704	2705	2564	
Employers' imputed social contributions	1490	1698	1938	2055	2218	2392	2613	3071	3201	3541	3952	4655	5194	4952	5134	5689	5101	5513	5615	5595	5220	
Employers' imputed social contributions	1490	1698	1938	2055	2218	2392	2613	3071	3201	3541	3952	4655	5194	4952	5134	5689	5101	5513	5615	5595	5220	
Employers' imputed pension contributions (1)	1490	1698	1938	2055	2218	2392	2613	3071	3201	3541	3952	4655	5194	4952	5134	5689	5101	5513	5615	5595	5220	
Employers' imputed pension contributions (1)	1490	1698	1938	2055	2218	2392	2613	3071	3201	3541	3952	4655	5194	4952	5134	5689	5101	5513	5615	5595	5220	
Households' actual social contributions	5670	6363	6973	7629	8349	9544	10513	11012	11237	12177	13417	13774	13101	13292	12210	11662	10881	10590	11095	11597	12201	
Households' actual social contributions	5670	6363	6973	7629	8349	9544	10513	11012	11237	12177	13417	13774	13101	13292	12210	11662	10881	10590	11095	11597	12201	
Households' actual pension contributions (1)	4148	4650	5092	5577	6099	6963	7585	8022	8103	9002	9899	10152	9797	9834	8920	8403	7938	7513	7860	8203	7829	
Households' actual pension contributions (1)	4148	4650	5092	5577	6099	6963	7585	8022	8103	9002	9899	10152	9797	9834	8920	8403	7938	7513	7860	8203	7829	
Households' actual non-pension contributions (1)	1522	1713	1881	2052	2250	2581	2928	2990	3134	3175	3518	3622	3304	3458	3290	3259	2943	3077	3235	3394	4372	
Households' actual non-pension contributions (1)	1522	1713	1881	2052	2250	2581	2928	2990	3134	3175	3518	3622	3304	3458	3290	3259	2943	3077	3235	3394	4372	
Compulsory households' actual social contributions	5670	6363	6973	7629	8349	9544	10513	11012	11237	12177	13417	13774	13101	13292	12210	11662	10881	10590	11095	11597	12201	

	5670	6363	6973	7629	8349	9544	1051 3	1101 2	1123 7	1217 7	1341 7	1377 4	1310 1	1329 2	1221 0	1166 2	1088 1	1059 0	1109 5	1159 7	1220 1
Compulsory employees' actual social contributions	5670	6363	6973	7629	8349	9544	1051 3	1101 2	1123 7	1217 7	1341 7	1377 4	1310 1	1329 2	1221 0	1166 2	1088 1	1059 0	1109 5	1159 7	1220 1
	5670	6363	6973	7629	8349	9544	1051 3	1101 2	1123 7	1217 7	1341 7	1377 4	1310 1	1329 2	1221 0	1166 2	1088 1	1059 0	1109 5	1159 7	1220 1
Total receipts from taxes and social contributions after deduction of amounts assessed but unlikely to be collected	3391 0	3852 5	4256 8	4721 1	4860 6	5418 3	5634 2	5901 7	6350 6	6764 5	7399 0	7696 0	7304 6	7241 4	6964 9	6846 7	6456 0	6432 3	6494 0	6829 6	7014 1
Total receipts from taxes and net social contributions (including imputed social contributions) after deduction of amounts assessed but unlikely to be collected	3540 0	4022 3	4450 6	4926 6	5082 4	5657 5	5895 5	6208 8	6670 7	7118 6	7794 2	8161 5	7824 0	7736 6	7478 3	7415 6	6966 1	6983 6	7055 5	7389 1	7536 1
Total receipts from taxes and compulsory social contributions after deduction of amounts assessed but unlikely to be collected	3391 0	3852 5	4256 8	4721 1	4860 6	5418 3	5634 2	5901 7	6350 6	6764 5	7399 0	7696 0	7304 6	7241 4	6964 9	6846 7	6456 0	6432 3	6494 0	6829 6	7014 1

Πηγή: Eurostat (2018), National tax lists – individual taxes, updated 26 November 2018

Από τους παραπάνω πίνακες προκύπτει ο Πίνακας 3.6 ο οποίος συνοψίζει το μέσο όρο κάθε κατηγορίας φορολογίας των εξεταζόμενων ευρωπαϊκών κρατών ως ποσοστό επί του ΑΕΠ. Κατατάσσοντας τις φορολογικές κατηγορίες σε φθίνουσα σειρά παρατηρούμε ότι η φορολογία εισοδήματος κατέχει την πρώτη θέση σε όλες τις εξεταζόμενες χώρες με την Ελβετία να χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα χαμηλό συντελεστή, πολύ μικρότερο σε σχέση με όλες τις υπόλοιπες χώρες. Σταθερά υψηλούς φορολογικούς συντελεστές άνω του 40% έχουν η Αυστρία, το Βέλγιο, η Δανία, η Φιλανδία, η Γαλλία, η Ιταλία, η Νορβηγία και η Σουηδία. Παρατηρούμε ότι οι βόρειες χώρες έχουν ιδιαίτερα υψηλούς φορολογικούς συντελεστές εισοδήματος παρά το γεγονός ότι οι περισσότερες εξ αυτών χαρακτηρίζονται από υψηλούς συντελεστές ανάπτυξης, καινοτομίες τεχνολογικές και μη και μεγάλη δημιουργικότητα στο περιβάλλον των επιχειρήσεων. Μοναδική εξαίρεση των νότιων και χαρακτηριζόμενων ως πιο φτωχές χώρες αποτελεί η Ιταλία.

Στη συνέχεια, μεγαλύτερος φορολογικός συντελεστής είναι αυτός των αγαθών και υπηρεσιών σε όλες τις χώρες. Συγκεκριμένα, η Δανία και η Ουγγαρία έχουν φορολογικό συντελεστή αγαθών και υπηρεσιών μεγαλύτερο από 15% ενώ όλες οι υπόλοιπες χώρες έχουν συντελεστή άνω του 10%. Ο συγκεκριμένος φόρος θεωρείται έμμεσος και φαίνεται ότι όλες οι ευρωπαϊκές χώρες έχουν συγκλίνει σταδιακά σε βάθος δεκαετίας και δεν υπάρχουν πολύ μεγάλες διαφορές μεταξύ τους.

Έπεται η φορολογία επιχειρήσεων η οποία κυμαίνεται μεταξύ 1,5% και 8,2%. Ωστόσο, μόνο η Νορβηγία έχει φορολογικό συντελεστή 8,2% για τις επιχειρήσεις ενώ αμέσως μετά ακολουθεί το Λουξεμβούργο με 5,8%. Οι υπόλοιπες χώρες έχουν φορολογικό συντελεστή έως 3,7%. Η Νορβηγία παρά το γεγονός ότι έχει τον υψηλότερο φορολογικό συντελεστή αποτελεί χώρα πόλο έλξης για τις επιχειρήσεις λόγω της σταθερότητας και ασφάλειας του φορολογικού συστήματος και της φορολογικής συνείδησης των πολιτών και των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην χώρα. Επίσης, παρόμοια κατάσταση ισχύει και για το Λουξεμβούργο. Το σίγουρο είναι ότι οι φορολογικοί συντελεστές για την πλειοψηφία των χωρών κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα.

Τελευταία κατηγορία φορολογικού μεγέθους που εξετάζεται είναι η φορολογία της ακίνητης περιουσίας. Χαρακτηριστικό είναι ότι στη Λιθουανία ο συγκεκριμένος συντελεστής είναι ο χαμηλότερος μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών (0,4%) ενώ ο υψηλότερος συντελεστής είναι στο Ηνωμένο Βασίλειο. Η περίπτωση του τελευταίου συνοδεύεται και από τις πολύ υψηλές αντικειμενικές αξίες. Στην Ελλάδα ακολουθείται μια μέση κατάσταση (2%) η οποία συνοδεύεται από πολλές μεταρρυθμίσεις τα τελευταία χρόνια και αναμένεται να υπάρξουν

και άλλες μεταβολές στο μέλλον (π.χ. το θέμα με την πρώτη κατοικία) που θα επηρεάσουν τους φορολογούμενους.

Πίνακας 3 6 Συνοπτικός Πίνακας Μεγεθών Φορολογίας Κρατών

	Φορολογία εισοδήματος	Φορολογία επιχειρήσεων	Φορολογία ακίνητης περιουσίας	Φορολογία αγαθών και υπηρεσιών
Αυστρία	42,1	2,1	0,6	12,0
Βέλγιο	43,6	3,1	2,8	10,8
Τσέχικη Δημοκρατία	33,5	3,7	0,5	10,7
Δανία	46,2	2,8	1,8	15,3
Εσθονία	32,1	1,6	0,3	12,9
Φιλανδία	43,0	3,2	1,2	13,6
Γαλλία	43,6	2,6	3,6	11,0
Γερμανία	35,6	1,6	0,9	10,1
Ελλάδα	32,9	2,5	2,0	12,4
Ουγγαρία	37,9	2,0	0,9	15,4
Ισλανδία	36,5	1,7	3,1	13,9
Ιρλανδία	28,1	3,0	1,8	10,2
Ιταλία	41,5	2,7	2,3	11,0
Λετονία	28,8	1,8	1,0	11,4
Λιθουανία	29,5	1,5	0,4	11,6
Λουξεμβούργο	37,3	5,8	3,1	10,1
Ολλανδία	36,1	3,1	1,6	10,9
Νορβηγία	41,1	8,2	1,1	12,4
Πολωνία	33,1	2,1	1,4	12,2
Πορτογαλία	31,8	3,1	1,1	13,0
Σλοβακία	31,5	2,9	0,5	11,2
Σλοβενία	36,8	1,7	0,6	13,8
Ισπανία	33,1	2,8	2,4	9,3
Σουηδία	45,2	2,9	1,3	12,2
Ελβετία	26,9	2,6	2,2	6,0
Ηνωμένο Βασίλειο	32,2	2,9	3,8	10,2

Σύμφωνα με τον Οργανισμό Έρευνας και Ανάλυσης ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ (www.dianeosis.org) εκτιμάται ότι τα διαφυγόντα έσοδα από τη φοροδιαφυγή στην Ελλάδα που αφορούν τα φυσικά μόνο πρόσωπα κυμαίνονται έως και 5% του ΑΕΠ ετησίως. Άλλο ένα 3,5% εκτιμάται ότι αφορά το Φ.Π.Α., άλλο 0,5% το λαθρεμπόριο (ποτών, τσιγάρων, καυσίμων), ενώ η φοροδιαφυγή των επιχειρήσεων εκτιμάται σε λιγότερο από 0,5%.

Σύμφωνα με τη διοικητική πράξη αριθμ. 2652/29.2.2012 του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος τα πιστωτικά ιδρύματα λαμβάνουν υπόψη τους μια σειρά στοιχείων προκειμένου να προσδιορίσουν τον κίνδυνο φοροδιαφυγής που φέρουν οι πελάτες τους:

- Την πηγή εισοδήματος του φυσικού προσώπου (δηλαδή αν πρόκειται για μισθωτό ή ελεύθερο επαγγελματία ή κάτι άλλο).
- Τον κλάδο ή το είδος της επιχειρηματικής δραστηριότητας του πελάτη.
- Τη νομική μορφή και τη χώρα στην οποία εδρεύει το νομικό πρόσωπο.
- Τον αριθμό και το ύψος των καταθέσεων και των αναλήψεων σε μετρητά στους λογαριασμούς του πελάτη.
- Την οποιαδήποτε σημαντική απόκλιση από το οικονομικό / συναλλακτικό προφίλ του πελάτη σε σύγκριση με το μέσο δηλούμενο εισόδημα αντίστοιχων επαγγελματιών ή δραστηριοτήτων.
- Τους πελάτες για τους οποίους έχει ληφθεί από φορολογικές, τελωνειακές, δικαστικές ή διοικητικές αρχές, αίτημα παροχής στοιχείων ή επιβολής προσωρινών μέτρων, καθώς και τους άμεσους συγγενείς τους και τους στενούς συνεργάτες τους.
- Τις δημοσιευμένες εκθέσεις ή μελέτες ή στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, αρμόδιων δημόσιων υπηρεσιών ή ανεξάρτητων αρχών καθώς και αναγνωρισμένων εθνικών ή διεθνών οργανισμών ή ερευνητικών κέντρων σχετικά με τα εισοδήματα και τους παρακρατούμενους φόρους που δηλώνουν ή αποδίδουν οι φορολογούμενοι στην Ελλάδα μηχανισμούς φοροδιαφυγής και ύποπτες συναλλαγές σχετικές με τη φοροδιαφυγή.

Εκτιμάται ότι σε μακροπρόθεσμο επίπεδο η αύξηση των φορολογικών εσόδων χωρίς την ύπαρξη της παραοικονομίας θα είχε την εικόνα που εμφανίζεται στον Πίνακα 3.6. Τα φορολογικά έσοδα θα γνώριζαν μικρότερη μείωση από αυτή που γνωρίζουν σήμερα με την ύπαρξη της παραοικονομίας.

Πίνακας 3 7 Μακροχρόνιες επιδράσεις της αύξησης των φορολογικών εσόδων με και χωρίς παραοικονομία

Μεταβλητές	Αύξηση φορολογικών εσόδων/ΑΕΠ κατά:			
	Μία ποσοστιαία μονάδα		Δύο ποσοστιαίες μονάδες	
	Με παραοικονομία	Χωρίς παραοικονομία	Με παραοικονομία	Χωρίς παραοικονομία
ΑΕΠ (ποσοστιαία μεταβολή)	-2,8	-1,5	-5,6	-3,1
“Πραγματική” παραγωγή (ποσοστιαία μεταβολή)	-1,8	-	-3,7	-
Παραοικονομία/ΑΕΠ (μεταβολή σε ποσοστιαίες μονάδες)	1,3	-	3,0	-
Αδήλωτη απασχόληση/επίσημη απασχόληση (μεταβολή σε ποσοστιαίες μονάδες)	1,4	-	2,7	-

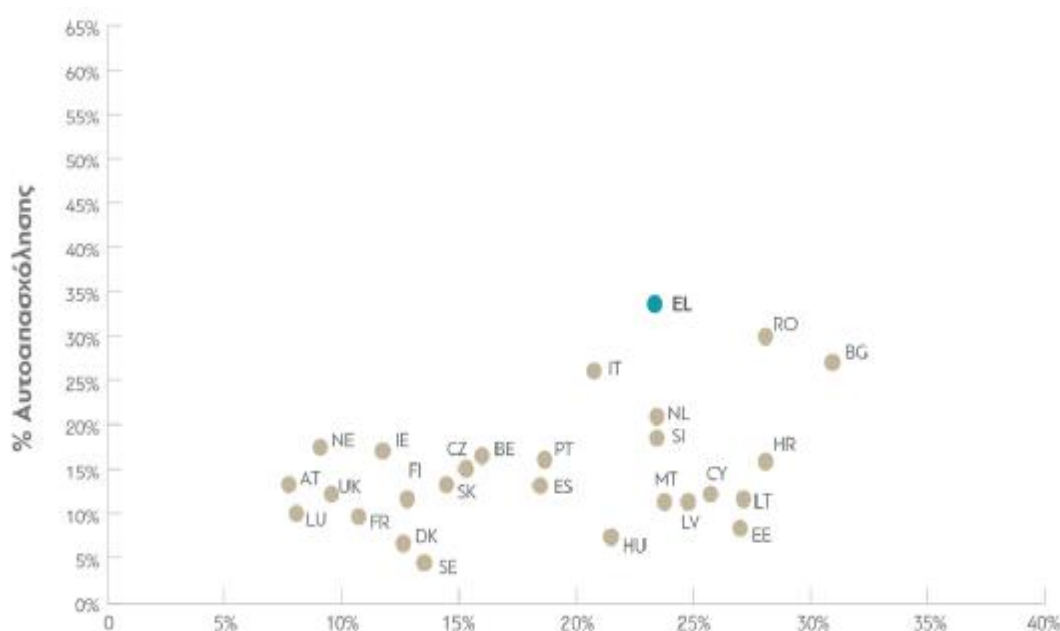
Πηγή: Υπολογισμοί της Τράπεζας της Ελλάδος.
 Σημείωση: Η “πραγματική” παραγωγή ορίζεται ως το άθροισμα του ΑΕΠ και της παραγωγής στην ανεπίσημη οικονομία. Τα αποτελέσματα του πίνακα προκύπτουν ως απλοί μέσοι όροι των μακροχρόνιων επιδράσεων των αυξήσεων των συντελεστών φορολόγησης της κατανάλωσης, του εισοδήματος από εργασία και από κεφάλαιο και του εισοδήματος των επιχειρήσεων, οι οποίες αυξάνουν τα αντίστοιχα φορολογικά έσοδα κατά μία ποσοστιαία μονάδα του ΑΕΠ σε μόνιμη βάση.

Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος (2017) προκύπτει ότι η αύξηση των φόρων όταν υπάρχει παραοικονομία οδηγεί σε μεγαλύτερη μείωση του ΑΕΠ σε μακροχρόνια βάση σε σχέση με την περίπτωση όπου δεν υπάρχει παραοικονομία. Για κάθε αύξηση των φορολογικών εσόδων κατά μια ποσοστιαία μονάδα του ΑΕΠ, το ΑΕΠ μειώνεται κατά 2,8% όταν υπάρχει παραοικονομία και κατά 1,5% όταν δεν υπάρχει. Η μεγαλύτερη μείωση στην πρώτη περίπτωση εξηγείται από την αναμενόμενη μεταφορά παραγωγικών πόρων από την επίσημη οικονομία προς την παραοικονομία.

Έτσι, όμως, φαίνεται ότι μειώνονται τα φορολογικά έσοδα και απαιτούνται μεγαλύτερες αυξήσεις των φορολογικών συντελεστών ώστε να επιτευχθούν οι δημοσιονομικοί στόχοι. Ακόμη, όσο αυξάνεται το φορολογικό βάρος τόσο αυξάνεται και η απόκλιση στη μείωση του ΑΕΠ οδηγώντας στην ύπαρξη μεγαλύτερων σφαλμάτων κατά την πρόβλεψη των επιδράσεων της φορολογικής πολιτικής στο ΑΕΠ της χώρας. Σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος (2017) προκύπτει ότι απαιτούνται περίπου 55δισ ευρώ για την αποπληρωμή των δανείων της χώρας, την πληρωμή των συντάξεων και των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων. Κρίνεται επομένως σημαντικό για την επιτυχία οποιουδήποτε εγχειρήματος της φοροδιαφυγής να υπάρξουν ταυτόχρονα μέτρα και μια γενική πολιτική ανάπτυξης της χώρας ξεκινώντας από τον περιορισμό και την καλύτερη κατανομή των δαπανών.

Στην Ελλάδα επικρατεί η άποψη ότι η φοροδιαφυγή είναι εκτεταμένη τόσο σε επίπεδο πολιτών όσο και σε επίπεδο επιχειρήσεων. Σε διάφορες χώρες οι μικρές επιχειρήσεις και οι ελεύθεροι επαγγελματίες θεωρείται ότι δηλώνουν μικρότερα από τα πραγματικά εισοδήματα, καθώς οι πιθανότητες εντοπισμού τους δεν είναι μεγάλες. Μάλιστα, στη χώρα μας το ποσοστό της αυτοαπασχόλησης είναι διπλάσιο σε σχέση με το αντίστοιχο του ευρωπαϊκού μέσου όρου.

Διάγραμμα 3 1 Παραοικονομία και αυτοαπασχόληση

Πηγή: Schneider (2015)

Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο στη βιβλιογραφική επισκόπηση, οι λόγοι για τους οποίους κανείς οδηγείται στη φοροδιαφυγή είναι συνήθως το μεγάλο ύψος των φορολογικών συντελεστών, η πιθανότητα εντοπισμού από τις φορολογικές αρχές και κατά συνέπεια το μέγεθος των επιβαλλόμενων προστίμων.

Στην Ελλάδα τα κίνητρα πολλές φορές είναι ακόμη περισσότερα και μεγαλύτερα, καθώς η χώρα μας χαρακτηρίζεται από μεγάλη γραφειοκρατία (γεγονός που καθιστά την πιθανότητα εντοπισμού μικρή), συνεχή αύξηση των φόρων (γεγονός που λειτουργεί αποτρεπτικά), τεχνολογική ανεπάρκεια και έλλειψη νόμων που προωθούν τις ηλεκτρονικές συναλλαγές και συγκεκριμένη φορολογική κουλτούρα που διέπει την καθημερινότητα των πολιτών χωρίς να θεωρείται αδίκημα ή παρανομία η φοροδιαφυγή, αλλά περισσότερο ανάγκη για την επιβίωση.

Το πρώτο σοβαρό μέτρο το οποίο λήφθηκε κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής αφορά την ηλεκτρονική υποβολή φορολογικών δηλώσεων νομικών και φυσικών προσώπων. Στο πλαίσιο τόσο της διαφάνειας στη λειτουργία των δημόσιων υπηρεσιών όσο και στον εντοπισμό της φοροδιαφυγής απαιτείται να υπάρξει σύνδεση των πληροφοριακών συστημάτων μεταξύ των οικονομικών υπηρεσιών και επικαιροποιημένες βάσεις δεδομένων. Η γραφειοκρατία στην χώρα απαιτείται να μειωθεί και οι αρμοδιότητες εφόσον κριθεί ότι πρέπει να είναι διεσπαρμένες, χρειάζεται να καθοριστούν σαφώς και επαρκώς.

Παρατηρείται επίσης το φαινόμενο οι πόροι που υπάρχουν να μην είναι σωστά κατανοημένοι στις υπηρεσίες που έχουν μεγαλύτερες ανάγκες ενώ ταυτόχρονα και το ανθρώπινο δυναμικό απαιτείται να εκπαιδευτεί στη χρήση σύγχρονων τεχνολογικών μέσων για να επιτυγχάνονται οι στόχοι του φοροεισπρακτικού και φοροελεγκτικού μηχανισμού.

Εκτός από τα μέτρα που μπορεί η ίδια η χώρα να λάβει στο πλαίσιο της φορολογικής κουλτούρας που επικρατεί και στο πλαίσιο των δυνατοτήτων που διαθέτει μέσα στα χρόνια της κρίσης, σημαντικά είναι και τα εργαλεία τα οποία δίνονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τον ΟΟΣΑ. Σύμφωνα με την Ernst & Young (2016) (https://www.dianeosis.org/2016/06/tax_evasion_in_greece/) ορισμένα μέτρα τα οποία μπορεί να λάβει η χώρα για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής είναι τα εξής:

- Μείωση των φορολογικών συντελεστών και των έκτακτων φόρων επί των ήδη φορολογηθέντων εισοδημάτων.
- Εκτεταμένη χρήση πλαστικού χρήματος και επέκταση της ηλεκτρονικής τιμολόγησης.
- Αποτελεσματική και εντατική διενέργεια ελέγχων και περαιώση των φορολογικών υποθέσεων (μέσω διοικητικών και δικαστικών διαδικασιών).
- Βελτιστοποίηση της οργάνωσης και εκσυγχρονισμός των φορολογικών αρχών.
- Δημιουργία ηλεκτρονικής φορολογικής διοίκησης.
- Κατάρτιση και εκπαίδευση υπαλλήλων φορολογικής διοίκησης και αύξηση των αποδοχών τους ώστε να καταπολεμηθούν και τυχόν φαινόμενα διαφθοράς ή αμέλειας.
- Αυστηροποίηση προστίμων σε περιπτώσεις φοροδιαφυγής.
- Δημιουργία σταθερού και απλοποιημένου φορολογικού συστήματος.
- Σταδιακή αλλαγή στη διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας.
- Δημιουργία φορολογικής συνείδησης και καλλιέργεια φορολογικής παιδείας.

Ο οργανισμός ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ συνδέει τα αίτια που οδηγούν στη φοροδιαφυγή με συγκεκριμένες λύσεις (αίτια – πρόταση αντιμετώπισης):

- Πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος – αναθεώρηση και απλοποίηση φορολογικών νομοθετημάτων, υιοθέτηση διεθνών δράσεων (BEPS, CRS), αξιοποίηση δυνατοτήτων πολυμερών ελέγχων FISCALIS.

- Ανασφάλεια δικαίου – οργάνωση φορολογικής διοίκησης, αναθεώρηση και απλοποίηση φορολογικού συστήματος, αποτελεσματική επίλυση φορολογικών διαφορών, εκπαίδευση και κατάρτιση υπαλλήλων φορολογικής διοίκησης.
- Αύξηση φορολογικού βάρους – μείωση φορολογικών συντελεστών, εντατικοποίηση ελέγχων με στόχο κυρίως κατηγορίες φορολογουμένων «υψηλού κινδύνου».
- Μη ύπαρξη σταθερής πολιτικής βούλησης για την πάταξη της φοροδιαφυγής – υιοθέτηση διεθνών δράσεων, αύξηση αποδοχών υπαλλήλων φορολογικής διοίκησης, δημιουργία ηλεκτρονικής φορολογικής διοίκησης.
- Έλλειψη τεχνολογικής υποδομής της φορολογικής διοίκησης – παροχή κινήτρων για χρήση πλαστικού χρήματος, θέσπιση υποχρεωτικής χρήσης ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής.
- Γραφειοκρατία – αυτόματη απόδοση ΦΠΑ.
- Διάρθρωση ελληνικής οικονομίας – κίνητρα για δημιουργία μεγαλύτερων οικονομικών μονάδων (επιχειρήσεων).
- Πεποίθηση πολιτών για την ανεπάρκεια κοινωνικού και ανταποδοτικού κράτους – δημιουργία φορολογικής συνείδησης με εκστρατείες ενημέρωσης για την ανταποδοτικότητα των πόρων, την αναγκαιότητα χρήσης πλαστικού χρήματος και τις αρνητικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της φοροδιαφυγής.

Τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί πρακτικές οι οποίες έχουν συντονιστεί από τα κράτη μέλη του ΟΟΣΑ, όπως είναι για παράδειγμα το Σχέδιο Δράσης για τη διάβρωση της φορολογικής βάσης και τη μεταφορά κερδών (Base Erosion and Profit Sharing–BEPS) ή το πακέτο κατά τη φοροαποφυγής το οποίο αναπτύχθηκε από την Ε.Ε. και υιοθετήθηκε το 2016 υπό μορφή Οδηγίας από τα κράτη μέλη της Ε.Ε. και αφορά την καταπολέμηση των πρακτικών φοροαποφυγής με τη μεταφορά κερδών σε φορολογικούς παράδεισους εκτός της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς.

Και στην Ελλάδα έχουν γίνει αντίστοιχες προσπάθειες καταπολέμησης της φοροδιαφυγής σε μικρότερη ένταση και κλίμακα και όπως αποδεικνύεται και με μικρότερα αποτελέσματα. Στον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας έχει υιοθετηθεί ως γνώμονας η καταπολέμηση της φοροαποφυγής, ενώ στον Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος έχουν εισαχθεί κανόνες για την κατάχρηση στην άμεση φορολογία.

Ένας άλλος τρόπος καταπολέμησης της φοροδιαφυγής είναι μέσω της αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών που αφορούν αλλοδαπούς τραπεζικούς λογαριασμούς φυσικών

προσώπων μεταξύ χωρών. Στις Η.Π.Α. έχει ξεκινήσει αντίστοιχη διαδικασία με την εφαρμογή του Νόμου περί Φορολογικής Συμμόρφωσης Λογαριασμών της Αλλοδαπής (FATCA). Και στον ΟΟΣΑ υιοθετήθηκε ένα ενιαίο πρότυπο για την αυτόματη ανταλλαγή φορολογικών πληροφοριών (CRS) το οποίο έχει ενσωματωθεί ήδη στη νομοθεσία της Ε.Ε. και στο ελληνικό δίκαιο.

Κεφάλαιο 4 Συμπεράσματα και Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια προκύπτουν χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με τον τρόπο που λειτουργεί η φορολογία στις ευρωπαϊκές χώρες και συγκεκριμένα στην Ελλάδα. Αρχικά, γίνεται κατανοητό και σαφές ότι απαιτείται βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα και της φορολογικής διοίκησης προκειμένου να καταπολεμηθεί η φοροδιαφυγή και να διευρυνθεί η φορολογική βάση ώστε οι δημόσιοι πόροι να κατανέμονται πιο δίκαια και μακροπρόθεσμα να διευκολυνθεί η μείωση των υπερβολικά υψηλών φορολογικών συντελεστών που ισχύουν στην χώρα μας.

Οι δημοσιονομικοί στόχοι και κυρίως οι τρόποι επίτευξής τους έχουν αυξήσει το φορολογικό βάρος στην οικονομία και την καθημερινότητα των Ελλήνων εντείνοντας περαιτέρω την ύφεση και οδηγώντας στη λήψη περισσότερων μέτρων από το κράτος. Στην χώρα τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιείται ως μέσο περιορισμού της φοροδιαφυγής η χρήση ηλεκτρονικών συναλλαγών και η ηλεκτρονική δήλωση φορολογίας εισοδήματος. Ωστόσο, οι φορολογικοί έλεγχοι φαίνεται να μην επαρκούν για την επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων.

Από την άλλη, έχουν γίνει βήματα στο φορολογικό καθεστώς τα οποία μέχρι πριν λίγα χρόνια θεωρούνταν ανέφικτα όπως είναι η φορολογία της ακίνητης περιουσίας. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος (2017) το 2016 η φορολογία στην κατοχή ακινήτων ως ποσοστό του ΑΕΠ ξεπέρασε το 2%, ενώ μέχρι το 2010 δεν υπερέβαινε το 0,5%. Ωστόσο, στο κομμάτι αυτό απαιτείται επαναπροσδιορισμός των αντικειμενικών αξιών και παράλληλη μείωση των συντελεστών φορολογίας.

Η Ελλάδα ωστόσο χαρακτηρίζεται διαρθρωτικά εδώ και πολλά χρόνια από το πρόβλημα της φοροδιαφυγής και η επίλυση του συγκεκριμένου προβλήματος δεν είναι ούτε απλή ούτε μπορεί να είναι άμεση. Η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών με τα μεγαλύτερα ποσοστά παραοικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Τράπεζα της Ελλάδος, 2017) και αυτό απαιτεί τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα μέτρα αντιμετώπισης.

Μέτρα τα οποία μπορούν να ληφθούν σε επίπεδο χώρας προκειμένου να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της φοροδιαφυγής, αλλά και γενικότερα το πρόβλημα της παραοικονομίας είναι η επιβολή αυστηρότερων κυρώσεων καθώς λειτουργούν αποτρεπτικά, η βελτίωση του φοροεισπρακτικού μηχανισμού με τους απαραίτητους πόρους (ανθρώπινο δυναμικό) και τον

αναγκαίο τεχνολογικό εξοπλισμό για ανίχνευση απατών, η εντατικοποίηση των ελέγχων για αδήλωτη εργασία που επίσης αποτελεί συχνή μορφή φοροδιαφυγής και η προώθηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών. Ωστόσο, τα παραπάνω μέτρα είναι κυρίως αποτρεπτικά και όχι προληπτικά για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

Απαιτούνται επίσης σαφείς πολιτικές και στρατηγικές ώστε να μειωθεί σημαντικά το μέγεθος της φοροδιαφυγής και αυτές οι πολιτικές πρέπει να έχουν δημοσιονομικό χαρακτήρα στην χώρα μας προκειμένου να καταστούν επιτυχημένες. Κατά κύριο λόγο πρέπει να δοθεί έμφαση στη μείωση των δαπανών και όχι στην αύξηση των φόρων ώστε να δοθούν και τα σωστά και κατάλληλα κίνητρα στους φορολογούμενους και τις επιχειρήσεις.

Η μείωση των φορολογικών συντελεστών σε συνδυασμό με την ενδυνάμωση του φοροεισπρακτικού μηχανισμού όπως επίσης και η καλύτερη στόχευση στην εξοικονόμηση πόρων και τον περιορισμό δαπανών αποτελούν τρόπους αντιμετώπισης του προβλήματος. Ακόμη, η διοχέτευση των υπαρχόντων πόρων σε άλλους τομείς με περισσότερα και μεγαλύτερα οφέλη στην οικονομία δύναται να συντελέσει προς της σωστή κατεύθυνση. Προς αυτή την κατεύθυνση μια πρόταση θα ήταν η επιβολή μεγαλύτερου υποχρεωτικού ποσοστού ηλεκτρονικών συναλλαγών τόσο για τους πολίτες όσο και για τις επιχειρήσεις, η άμεση εφαρμογή του ηλεκτρονικού περιουσιολογίου και η επέκταση του επιτυχημένου θεσμού των συμπράξεων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ) σε καίριους τομείς για το κράτος όπως είναι η παιδεία και η υγεία για επίτευξη μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας.

Επιπλέον, η λήψη μέτρων για την επίτευξη της επονομαζόμενης ανάπτυξης θα συνδράμει στην αύξηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας και στην διεύρυνση της φορολογικής βάσης αποφέροντας μεγαλύτερα έσοδα για το κράτος και δίνοντας τη δυνατότητα αξιοποίησης των πόρων για την καλύτερη λειτουργία του φοροεισπρακτικού μηχανισμού.

Η παρούσα εργασία αποσκοπούσε στην καταγραφή μεθόδων και μηχανισμών αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής διεθνώς με έμφαση στην περίπτωση της Ελλάδας. Κύριος περιορισμός της έρευνας ήταν ο περιορισμένος χρόνος καθώς και η αδυναμία διεκπεραίωσης κάποιας ερευνητικής διαδικασίας (μελέτη περίπτωσης ή διεξαγωγή έρευνας με τη χρήση ερωτηματολογίου) λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων το δεδομένο χρονικό διάστημα.

Πρόταση για μελλοντική έρευνα είναι η επέκταση της συλλογιστικής που αναλύθηκε στην παρούσα εργασία με τη διεξαγωγή μιας έρευνας με την χρήση ερωτηματολογίου τόσο σε Έλληνες πολίτες (φυσικά πρόσωπα) όσο και σε ελληνικές επιχειρήσεις ώστε να καταγραφεί η φορολογική συνείδηση και αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής από το κατάλληλο δείγμα για την επίρρωση ή απόρριψη των προτεινόμενων στην παρούσα προτάσεων για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής.

Μια άλλη πρόταση για μελλοντική έρευνα είναι η χρήση συνεντεύξεων με ανθρώπους του φοροελεγκτικού και φοροεισπρακτικού μηχανισμού ώστε να καταδειχθούν τυχόν ελλείψεις σε πόρους και τεχνολογικές δυνατότητες του υπάρχοντος συστήματος, να καταγραφούν οι υπάρχουσες μέθοδοι αποτρεπτικής φορολογικής πολιτικής στο πλαίσιο λειτουργίας του φορολογικού μηχανισμού και να προταθούν τρόποι αντιμετώπισης των προβλημάτων που διαχειρίζονται οι φορολογικοί ελεγκτές και φοροεισπράκτορες στην Ελλάδα.

Βιβλιογραφία

- Alake, S.F., Olatunji, V.A. (2018). Impact of Electronic Taxation on Tax Evasion and Avoidance (A Case Study of Nigerian Banks). *International Journal of Current Research in Multidisciplinary*, 2 (2), 19-26.
- Alldrige, P. (2001). Are tax evasion offences predicate offences for money laundering offences?. *Journal of Money Laundering Control*, 4 (4), 350 – 359.
- Alm, J., McClelland, G.H., Schulze, W.D. (1992). Why do people pay taxes?. *Journal of Public Economics*, 48, 21-38.
- Alm, J., Martinez-Vazquez, J. (2003). Institutions, Paradigms, and Tax Evasion in Developing and Transition Countries. In *Public Finance in Developing and Transitional Countries: Essays in Honor of Richard Bird*, ed. J. Martinez – Vazquez and J. Alm, 146-178. Studies in Fiscal Federalism and State-Local Finance Series. Cheltenham: Edward Elgar.
- Alm, J. (2012a). Designing alternative strategies to reduce tax evasion. In *Tax Evasion and the Shadow Economy*. Edward Elgar Publishing, pp. 13-32.
- Alm, J. (2012b). Measuring, explaining, and controlling tax evasion: Lessons from theory, experiments and field studies. *International Tax and Public Finance*, 19 (1), 54-77.
- Andreoni, J., Erard, B., Feinstein, J. (1998). Tax Compliance. *Journal of Economic Literature*, 36 (2), 818-860.
- Andreoni, J., Harbaugh, W.T., Vesterlund, L. (2003). Carrot or the stick: Rewards, punishments and cooperation. *American Economic Review*, 93, 893-902.
- Ayua, I.A. (1996). *The Nigeria Tax Law*. Spectrum Law Publishing.
- Allingham, M.G., Sandmo, A. (1972). Income tax evasion: a theoretical analysis. *Journal of Public Economics*, 1, 323-338.
- Bazart, C., Pickhardt, M. (2009). Fighting Income Tax Evasion with Positive Rewards: Experimental Evidence. Working Paper DRno 2009-01, University of Montpellier.
- Bergman, M. (2009). *Tax Evasion and the Rule of Law in Latin America: The Political Culture of Cheating and Compliance in Argentina and Chile*. University Park: Pennsylvania State University Press.
- Besley, T., Persson, T. (2013). Taxation and Development. In *Handbook of Public Economics*, Vol. 5, edited by Alan J. Auerbach, Raj Chetty, Martin Feldstein, and Emmanuel Saez. Amsterdam: Elsevier.

- Bhattacharyya, D. (1990). An econometric method of estimating the “hidden” economy, United Kingdom (1960-1984): estimates and tests. *Economic Journal*, 100, 703-717.
- Braithwaite, V.A. (2003). *Taxing Democracy: Understanding Tax Avoidance and Evasion*. Aldershot: Ashgate.
- Cannari, L., D’Alessio, G. (2007). The Opinion of Italians on Tax Evasion. *Bank of Italy Economic Research Paper 618*.
- Casaburi, L., Troiano, U. (2016). Ghost-House Busters: The electoral response to a large anti-tax evasion program. *The Quarterly Journal of Economics*, 273-314.
- Chen, S., Chen, X., Cheng, Q., Shevlin, T. (2010). Are family firms more tax aggressive than non-family firms?. *Journal of Financial Economics*, 95, 41-61.
- Christian, C.W. (1994). Voluntary compliance with the individual income tax: results from the 1988 TCMP study. *IRS Research Bulletin*, 1993/1994, Publication 1500, pp. 35-42. Washington: Internal Revenue Service.
- Christians, A. (2014). Avoidance, Evasion, and Taxpayer Morality. *Washington University Journal of Law and Policy*, 44 (1), 39-59.
- Christie, E., Holzner, M. (2006). What explains tax evasion? An empirical assessment based on European data. WIIW Working Paper 40.
- Coricelli, G., Joffily, M., Montmarquette, C., Villeval, M.C. (2010). Cheating, emotions, and rationality: an experiment on tax evasion. *Experimental Economics*, 13 (2), 226-247.
- DeBacker, J.M., Heim, B.T., Tran, A. (2012). Importing corruption culture from overseas: Evidence from corporate tax evasion in the United States. Working paper 17770, National Bureau of Economic Research.
- Dell’Anno, R., Gomez-Antonio, M., Angel, P. (2007). The shadow economy in three Mediterranean countries: France, Spain and Greece; a MIMIC approach. *Empirical Economics*, 33, 51-84.
- Desai, M. (2005). The degradation of reported corporate profits. *Journal of Economic Perspectives*, 19, 171-192.
- Desai, M., Dharmapala, D. (2006). Corporate tax avoidance and high-powered incentives. *Journal of Financial Economics*, 79, 145-179.
- Desai, M., Dharmapala, D. (2009). Earnings Management, Corporate Tax Shelters, and Book-Tax Alignment. *National Tax Journal*, 62, 169-186.
- Duru, N. (2009). How Nigerians Dodge Tax. *Thisdayonline.com*. Sunday, February 1st 2009. Ανακτήθηκε 12/10/2018.

- Everest- Phillips, M. (2009). WhendoElitesPayTaxes? Tax Morale and State-Building in Developing Countries. Paper presented at the World Institute for Development Economics Research Conference, “WIDER Conference on the Role of Elites in Economic Development” Helsinki, June 12-13.
- Ernst&Young (2016). Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Αιτίες, Έκταση και Προτάσεις Καταπολέμησής της. ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ. Διαθέσιμο από: https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2017/03/Tax_Evasion_diaNEOsis_Upd_17_03_2017.pdf.
- Esoimeme, E.E. (2016). Wealth Management, Tax Evasion and Money Laundering: The Panama Papers Case Study. *Law Digest*, 11.
- Falkinger, J., Walther, H. (1991). Rewards versus penalties: on a new policy against tax evasion. *Public Finance Quarterly*, 19, 67-79.
- FATF (2007). Guidance on the Risk Based Approach to combating money laundering and terrorist financing (High Level Principles and Procedures), paragraph 3.10.
- Feige, E. (1979). Howbigistheirregulareconomy?. *Challenge*, 22, 5-13.
- Feige, E;L. (1990). Defining and estimating underground and informal economies: The new institutional economics approach. *World Development*, 18 (7), 989-1002.
- Fiorio, C.V., D’Amuri, F. (2005). Workers’ tax evasion in Italy. *GiornaledegliEconomisti e Annali di Economia*, 64, 241-264.
- Frederiksen, A., Graversen, E.K., Smith, N. (2005). Tax evasion and work in the underground sector. *Labour Economics*, 12, 613-28.
- Frey, B., Weck-Hanneman, H. (1984). The hidden economy as an “unobserved” variable. *European Economic Review*, 26 (1-2), 33-53.
- Frey, B.S. (1997a). A constitution for knaves crowds out civic virtues. *The Economic Journal*, 107 (443), 1043-1053.
- Frey, B.S. (1997b). *Not Just for the Money. An Economic Theory of Personal Motivation*. Cheltenham: Edward Elgar.
- G-8 Leaders Declaration (2009). Responsible Leadership for a Sustainable Future. Paragraph 17d, L’Aquila, Italy, July 8. Διαθέσιμο από: http://www.g8italia2009.it/static/G8_Allegato/G8_Declaration_08_07_09_final%2c0.pdf.
- Hanlon, M., Mills, L., Slemrod, J. (2007). An empirical explanation of corporate tax noncompliance. In A. Auerbach, J. Hines, and J. Slemrod (Eds.), *Taxing Corporate Income in the 21st Century*, New York: CambridgeUniversityPress.
- Hanlon, M., Heitzman, S. (2009). AReviewofTaxResearch. *Simon School Working Paper No. FR 09-23*. Διαθέσιμο από: <http://ssrn.com/abstract=1476561>.

- Hanousek, J., Palda, F. (2006). Problems measuring the underground economy in transition. *Economics of Transition*, 14, 707-718.
- Hayoz, N., Hug, S. (2007). *Tax Evasion, Trust and State Capacities*. Interdisciplinary Studies on Central and Eastern Europe. Bern: Peter Lang.
- Hoopes, J.L., Mescall, D., Pittman, J. A. (2012). Do IRS Audits Deter Corporate Tax Avoidance?. *The Accounting Review*, 87 (5), 1603-1639.
- Kedir, M.A., Fethi, M.D., Williams, C.C. (2011). Evaluating tax evasion in the European Union: A case study of the prevalence and character of “envelope wage” payments. Working Paper No. 11/33, University of Leicester Department of Economics.
- Kim, J.-B., Li, Y., Zhang, L. (2010). Corporate Tax Avoidance and Stock Price Crash Risk: Firm – Level Analysis. *Journal of Financial Economics*, 100 (3), 639-662.
- Lacko, M. (2000). Hidden economy: an unknown quantity? Comparative analysis of hidden economies in transition countries, 1989-1995. *Economics of Transition*, 8, 117-149.
- Lyssiotou, P., Pashardes, P., Stengos, T. (2004). Estimates of the black economy based on consumer demand approaches. *Economic Journal*, 114, 622-640.
- Loewenstein, G.F., Hsee, C.K., Weber, E.U., Welch, N. (2001). Risk as feelings. *Psychological Bulletin*, 127, 267-286.
- Matsaganis, M., Flevotomou (2010). Distributional Implications of Tax Evasion in Greece. *The Hellenic Observatory: The European Institute*, Greece Paper No 31.
- Mills, L. (1998). Book-tax differences and Internal Revenue Service adjustments. *Journal of Accounting Research*, 36, 343-356.
- Moore, S. (2016). Panama papers: Banks including HSBC and Credit Suisse deny helping clients avoid tax using offshore companies. Διαθέσιμο από: <http://economia.icaew.com/news/april-2016/panama-papers-banks-deny-helping-clients-avoid-tax-using-offshore-companies>.
- Mosley, P. (2007). The “Political Poverty Trap”: Bolivia 1999-2007. WEF Working Paper 0020, *World Economy and Finance Research Programme*, Birkbeck, University of London, London.
- Neef, R. (2002). Aspects of the informal economy in a transforming country: the case of Romania. *International Journal of Urban and Regional Research*, 26 (2), 299-322.
- North, D.C., Wallis, J.J., Webb, S.B., Weingast, B.R. (2007). Limited Access Orders in the Developing World: A New Approach to the Problem of Development. *Policy Research Working Paper 4359*, World Bank, Washington.
- OECD (2003). *Labour Market and Social Policies in the Baltic Countries*. Paris: OECD.

- Olabisi, J. (2010). An assessment of tax evasion and tax avoidance in Lagos State. *Journal of Research in National Development*, 8 (1).
- Otusanya, OJ, Lauwo, S. (2012). The role of offshore financial centres in elite money laundering practices: evidence from Nigeria. *Journal of Money Laundering Control*, 15 (3), 336 – 361.
- Phillips, J.D. (2003). Corporate Tax-Planning Effectiveness: The Role of Compensation – Based Incentives. *The Accounting Review*, 78, 847-874.
- Pissarides, C.A., Weber, G. (1989). An expenditure-based estimate of Britain's black economy. *Journal of Public Economics*, 39, 17-32.
- Reuter, Pl. (2012). *Draining Development? Controlling Flows of Illicit Funds from Developing Countries*. Washington: TheWorldBank.
- Round, J., Williams, C.C. (2008). Everyday tactics and spaces of power: the role of informal economies in post-Soviet Ukraine. *Social and Cultural Geography*, 9 (2), 171-185.
- Schneider, F., Klinglmair, R. (2004). Shadow economies around the world: what do we know?. IZA Discussion Paper No. 1043. Bonn: Institute for the Study of Labor.
- Schneider, A. (2007). Socioeconomic Change, Political Parties and Tax Capacity: Structure, Agency and Process in Central America. Paper presented at *the American Political Science Association's annual meeting*, Chicago, August 30.
- Schneider, A. (2008) (ed.). *The Hidden Economy*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Silvani, C., Baer, K. (1997). Designing a Tax Administration Reform Strategy: Experiences and Guidelines. IMF Working Paper 97/30, International Monetary Fund, Washington, DC.
- Slemrod, J., Yitzhaki, S. (2002). Taxavoidance, evasionandadministration. In A.J. Auerbach and Feldstein (Ed.), *Handbook of Public Economics*, Vol. 3, North Holland Amsterdam, pp. 1423-1470.
- Slemrod, J. (2003). TrustinPublicFinance. In *Public Finance and Public Policy in the New Century*, eds. SijbrenCnossen and H-W Sinn. P. 49-88. Cambridge: MIT Press.
- Slemrod, J. (2007). Cheating ourselves: the economics of tax evasion. *Journal of Economic Perspectives*, 21 (1), 25-48.
- Slemrod, J., Weber, C. (2012). Evidence of the Invisible: Toward a Credibility Revolution in the Empirical Analysis of Tax Evasion and the Informal Economy. *InternationalTaxandPublicFinance*, 19 (1), 25-53.
- Steinmo, S. (1993). *Taxation and Democracy: Swedish, British, and American Approaches to Financing the Modern State*. New Haven: Yale University Press.

- Stotsky, J.G., WoldeMariam, A. (1997). Tax Effort in Sub-Saharan Africa. IMF Working Paper 97/107, International Monetary Fund, Washington, DC.
- Torgler, B., Valev, N.T. (2010). Gender and public attitudes toward corruption and tax evasion. *Contemporary Economic Policy*, 28 (4), 554-568.
- Τράπεζα της Ελλάδος (2012). Τροποποίηση των Αποφάσεων της Επιτροπής Τραπεζικών και Πιστωτικών Θεμάτων 281/17.3.2009 «Πρόληψη της χρησιμοποίησης των εποπτευόμενων από την Τράπεζα της Ελλάδος πιστωτικών ιδρυμάτων και χρηματοπιστωτικών οργανισμών για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας» και 285/9.7.2009 «Ενδεικτική τυπολογία ασυνήθων ή υπόπτων συναλλαγών κατά την έννοια των παραγράφων 13 – 14 του άρθρου 4 του Ν. 3691/2008. Πράξη Διοικητή Αριθμ. 2652/29.2.2012.
- Τράπεζα της Ελλάδος (2017). Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση Έκθεση 2017. Αθήνα: Ίδρυμα Εκτόπωσης Τραπεζογραμματίων και Αξιών της Τράπεζας της Ελλάδος.
- Tyagi, B.P. (1982). *Public Finance*. Bombay Nath S.V. Publishers.
- United Kingdom Joint Money Laundering Steering Group (2014). Prevention of Money Laundering/ Combating Terrorist Financing, Revised Version: Guidance for the UK Financial Sector Part II: Sectoral Guidance, paragraph 5.12.
- United States Federal Financial Institutions Examination Council: Bank Secrecy Act/ Anti-Money Laundering Examination Manual 2014, 276.
- Violette, G.R. (1989). Effects of communicating sanctions on taxpayer with taxpayers compliance. *Journal of the American Tax Association*, 11, 92-104.
- WaWamwere, K. (2003). *Negative Ethnicity: From Bias to Genocide*. New York: Seven Stories Press.
- Williams, C.C. (2007). Tackling undeclared work in Europe: lesson from a study of Ukraine. *European Journal of Industrial Relations*, 13 (2), 219-237.
- Williams, C.C. (2009). The commonality of envelope wages in Eastern European economies. *Eastern European Economics*, 47 (2), 37-52.
- Williams, C.C., Round, J. (2007). Beyond negative depictions of informal employment: some lessons from Moscow. *Urban Studies*, 44 (12), 2321-2338.
- Wilson, R. (2009). An examination of corporate tax shelter participants. *The Accounting Review*, 84, 969-999.
- Woolfson, C. (2007). Pushing the envelope: the “informalization” of labour in post-communist new EU member states. *Work, Employment and Society*, 21 (3), 551-564.

Yitzhaki, S. (1974). A note on income tax evasion: a theoretical analysis. *Journal of Public Economics*, 3 (2), 201-202.

Zellner, A. (1970). Estimation of regression relationships containing unobservable variables. *International Economic Review*, 11 (3), 441-454.